

16+

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 17 (5174) 29 красавіка 2022 г.

ISSN 0024-4686

Шрамы
на цэле
Клеччыны
стар. 4

Форма
як вынік
ідэі
стар. 12

Беларусь
у лёсе
Грыбаедава
стар. 14

Агмень музычнай культуры

Фота Кастуся Дробавя.

Якім крытэрыям павінен адпавядаць горад, каб звацца стольным? Мяркуем, адказваючы на падобнае пытанне, некаторыя з чытачоў заўважаць, што статус гэты — толькі гістарычная выпадковасць, не больш. Іншыя паспяваюцца ўдакладніць: «Дзе ўрад — там і сталіца». А самыя разумныя прыкрыюцца сучой, але ад таго не менш справядлівай фармулёўкай: «Прыняцце рашэння аб наданні гораду статусу адміністрацыйнага цэнтра залежыць ад сумы фактараў». Што ж, не аспрэчыш! Але ж зірнём на тое з іншага ракурсу: сталіца — гэта ў першую чаргу культурнае ядро краіны, фарпост нацыянальнага мастацтва.

Хіба можна не пагадзіцца з дадзеным тэзісам? Адпаведна, каб звацца стольным, горад, апроч усяго, павінен акумуляваць пасіянарную энергію нацыі, з'яўляцца выстаўкай галоўных дасягненняў мясцовай культуры. Развіваючы гэтую думку, адзначым, што сапраўднай украсай сталіцы з'яўляюцца буйныя культурныя ўстановы — умяшчальні народнага духу. Атрымліваецца, нанізаныя на галоўную мінскую магістраль Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, тэатр імя Янкі Купалы, Белдзяржцырк, Нацыянальная акадэмія навук, Нацыянальная бібліятэка — вось праўдзівыя сведчанні асаблівага статусу стольнага горада.

Пачэснае месца сярод мінскіх славатасцей займае і Беларуская дзяржаўная філармонія, чыя «штаб-кватэра» таксама ўпрыгожвае сабой цэнтральны праспект. На працягу дзесяцігоддзяў застаючыся сэрцам беларускай музычнай культуры, філармонія стала другім домам для многіх пакаленняў таленавітых кампазітараў і выканаўцаў, падмуркам для захавання айчынай музычнай традыцыі. Супрацоўнікі ўстановы добрасумленна і аддана задавальняюць культурныя патрэбы аматараў акадэмічнай і народнай музыкі з усёй краіны. 25 красавіка з дня адкрыцця Белдзяржфілармоніі мінула 85 гадоў!

Працяг на стар. 13 ►

«ЛіМ»-акцэнт

Каштоўнасці. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка, наведаючы на Вялікідзень храм Прабражэння Гасподняга ў гарадскім пасёлку Копысь Аршанскага раёна, адзначыў, што ў гэты дзень у Бога просяць галоўнае. А галоўнае — мір, згода, дружба, якія заўсёды былі ўласцівыя беларусам. «Я заўсёды гаварыў: калі вайна — нічога не трэба. І як актуальна сёння гуцаць просьбы і патрабаванні беларускага народа: толькі б не было вайны», — адзначыў Прэзідэнт. У імя міру, нармальнага жыцця і дружбы Аляксандр Лукашэнка звярнуўся да судзьяў Беларусі: «Хачеў бы папрасіць сваіх калег-палітыкаў: давайце не будзем ствараць нашым людзям праблем, іх і так хапае». Што да нашай дзяржавы, беларускі лідар падкрэсліў: «Мы заўсёды ставімся да людзей па-суседску, па-чалавечы, па-людску, як у нас кажуць. І адзінае хачу: каб такое стаўленне было і да нас».

Віншаванне. Прэзідэнт Беларусі павіншаваў народнага мастака Уладзіміра Слабодчыкава з 70-годдзем. «Дзякуючы Вашаму таленту і штодзённаму творчаму пошуку з’явіліся выдатныя творы манументальнага мастацтва», — гаворыцца ў віншаванні. Кіраўнік дзяржавы адзначыў, што высокай ацэнкі заслугоўвае і нястомная педагагічная дзейнасць скульптара, яго работа па выхаванні адоранай моладзі ў Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў. «Упэўнены, Вы і надалей сваёй плённай і самаадданай працай будзеце ўзбагачаць скарбніцу айчынай культуры», — падкрэсліў Аляксандр Лукашэнка.

Подзвіг. На прыкладзе мужнасці ліквідатараў аварыі на Чарнобыльскай АЭС трэба выходзіць маладое пакаленне. Такім меркаваннем падзяліўся з журналістамі памочнік Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь — інспектар па г. Мінску Аляксандр Барсук. У сталічным Парку дружбы народаў адбылася цырымонія ўскладання кветак да памятных знакаў «Ахвярам Чарнобыля» і «Камень міра Хіросімы», прысвечаная 36-й гадавіне чарнобыльскай трагедыі, паведамляе БелТА. «Паловы з тых, хто займаўся ліквідацыяй аварыі, ужо няма ў жывых. Сёння тут прысутнічаюць мужчыны, якія нічога не пабаяліся і годна выканалі свой абавязак да канца. Гэта сапраўдныя героі, з іх варта браць прыклад», — падкрэсліў Аляксандр Барсук.

Памяць. Міністр інфармацыі Уладзімір Пярцоў прыняў удзел ва Уроку Памяці, прысвечаным Дню Перамогі, у сярэдняй школе № 28 г. Віцебска, паведамляецца на сайце ведамства. Гутарку са школьнікамі выпускнік гэтых сцен, а цяпер міністр інфармацыі, пачаў з напамінку аб тым, як з першых дзён Вялікай Айчыннай вайны нямецка-фашысцкія захопнікі змагаліся не толькі з абаронцамі нашай радзімы, але і знішчалі мірнае насельніцтва: «Гэта быў сапраўдны генацыд беларускага народа, накіраваны на наша поўнае знішчэнне, а не супрацьстаянне таталітарных рэжымаў, як падаюць цяпер заходнія апаненты па распрацоўках сваіх тэхнолагаў», — падкрэсліў Уладзімір Пярцоў. Каб не страціць самыя галоўныя арыенціры ў жыцці, ён заклікаў заўсёды звяртацца да першакрыніц, дакументальна зафіксаваных гістарычных фактаў. «Я жадаю, каб для вас 9 Мая заўсёды было святам, вялікім Днём Перамогі нашага народа-вызваліцеля», — адзначыў міністр.

Гісторыя. Ад разумення вытокаў, этапаў станаўлення незалежнай Беларусі залежыць фарміраванне нашай нацыянальнай ідэі, адзначыў міністр адукацыі Андрэй Іванец перад пачаткам дыялогавай пляюкі ў ГрДУ імя Я. Купалы. Яна была прысвечана абмеркаванню рукапісу вучэбнага выдання «Гісторыя беларускай дзяржаўнасці». У вучэбным дапаможніку ўжо адлюстраваны тры змяненні, якія адбыліся ў краіне з улікам новых палажэнняў Канстытуцыі, паведаміў Андрэй Іванец. На яго думку, прыцягненне студэнтскай моладзі, якая займаецца гістарычнай навукай, вельмі важна, бо гэтыя людзі потым будуць пісаць нашу гісторыю. «Гэта таксама істотны элемент дыялогавых пляцовак, таму што кожны малады чалавек павінен ведаць: яго голас важны, мы хочам яго пачуць. Але трэба яго пачуць у дыялогу з вучонымі з істотным досведам», — перакананы міністр.

Супрацоўніцтва. У Міністэрстве культуры адбылася нарада па пытаннях развіцця беларуска-расійскага супрацоўніцтва ў галіне цыркавага мастацтва, інфармуе прэс-служба ведамства. З расійскага боку бралі ўдзел генеральны дырэктар Расійскай дзяржаўнай цыркавай кампаніі Сяргей Белякоў і гендырэктар Вялікага Маскоўскага дзяржаўнага цырка па праспекце Вярнадскага Эдгард Запашны. Падчас размовы выказана зацікаўленасць у пашырэнні прамых сувязей паміж цыркамі Беларусі і Расіі на ўзаемавыгадных умовах. Выйсці на новы віток супрацоўніцтва дазволіць створаная па выніках нарады камісія, якая ў найбліжэйшы час зоймецца распрацоўкай дарожнай карты ўзаемадзеяння. Беларуская-расійскія адносіны ў сферы цыркавага мастацтва павінны выходзіць на яснае новае этап, адзначыў міністр культуры Беларусі Анатоль Маркевіч. Айчынным цыркам ёсць што прапанаваць расійскаму глядачу. Творчасць расійскіх калег карыстаецца папулярнасцю ў нашай краіне.

Праект. У Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы прайшла прэзентацыя выставачнага праекта «За пачасця лепшага вясну...», прымеркаванага да Дня Перамогі і прысвечанага творчасці Янкі Купалы ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Прадстаўлены малавядомыя моманты з жыцця паэта, а таксама ўсёй Беларусі, якая перажыла трагедыю генацыду ў гады нацысцкай акупацыі. Можна бабачыць работы мастакоў, асабістыя рэчы паэта, вершы і публіцыстыку Янкі Купалы ў гады вайны. Дакументы і фатаграфіі ўзнаўляюць нялёкі шлях паэта на апошнім этапе яго жыцця. Выстаўка будзе працявацца да 10 мая, паведамляюць арганізатары.

Агляд афіцыйных падзей ад Інэсы ПЕТРУСЕВІЧ

конкурсы

Купалава зорка

Саюз пісьменнікаў Беларусі — партнёр літаратурнага конкурсу юных чытальнікаў «Маладняк», які праводзіць Дзяржаўны літаратурны музей Янкі Купалы ў гонар 140-гадовага юбілею Песняра.

Удзельнікамі маштабнага літаратурнага праекта сталі больш за 100 мінскіх школьнікаў, якія даслалі сваё відэа дэкламавання любімых Купалаўскіх твораў на адрас арганізатараў творчага спаборніцтва.

Фінал конкурсу прайшоў у двух узроставых катэгорыях (5—8 і 9—10 класы) у намінацыі «Спадчына мая».

На сцэне Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі чытанне Купалаўскай спадчыны прадэманстравалі 23 фіналісты, з якіх журы і вызначыла пераможцаў. Імі сталі Дар’я Балашэвіч, вучаніца 8 класа СШ № 37 (верш «І прыйдзе...»); Аліса Пышэнкіна, вучаніца 6 класа гімназіі № 38 (верш «Лета»); Кіра Градава, вучаніца 5 класа гімназіі № 146 (верш «Роднае слова»); Анастасія Асташонак, вучаніца 9 класа СШ № 2 (верш «Мая малітва»); Лізавета Свірыдава, вучаніца 9 класа СШ № 25 (верш «Нашай ніве»); Іван Аляксееў, вучань 9 класа гімназіі № 15 (верш «Каб я князем быў...»).

Купалаўскія інтанацыі гучалі і ў выступленнях сучаснай моладзі. Вельмі прыемна, што новыя пакаленні беларусаў далучаюцца да нацыянальнай спадчыны, шануюць роднае слова.

Марыя ЛШЕНЬ

Пераможцы конкурсу.

праекты

У кніжныя падарожжы...

З новых ініцыятыў Саюза пісьменнікаў Беларусі — арганізацыя кніжных фестываляў у невялікіх гарадах краіны. Новы адрас — Свіслач, што на Гродзеншчыне.

Старажытнае паселішча на памежжы Гродзенскай і Брэсцкай абласцей мае багатую гісторыю. У яе арсеналах — і фрагменты мастацкай, асветніцкай памяці. Падчас сустрэчы старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі Алеся Карлюкевіча і старшыні Свіслацкага райвыканкама Аляксандра Варсоцкага была дасягнута дамоўленасць, што ў горадзе і раёне ў найбліжэйшы час пройдзе Свіслацкі кніжны фестываль.

— Мы зусім нядаўна выпусцілі адмысловы філакартычны альбом члена Саюза пісьменнікаў Беларусі Уладзіміра Ліхадзедава «Ад Свіслачы да Белавежскай пушчы».

Падарожжа ў часе», — каментуе падзею Аляксандр Варсоцкі. — Гэтая кніга стала своеасаблівай асветніцкай ілюстрацыйнай энцыклапедыяй гісторыі нашай старонкі. Спадзяюся, што новыя сустрэчы з пісьменнікамі краіны

толькі паспрыяюць зацікаўленасці жыхароў Свіслачы і Свіслацкага раёна ў знаёмстве з навінкамі айчыннага кнігавядання.

Што датычыць канкрэтнай праграмы, то аб сваім удзеле ў фестывалі заявіў дырэктар выдавецтва «Мастацкая літаратура» паэт і празаік Аляксей Бадак. У Свіслачы пройдзе прэзентацыя яго кніг «Уладар ветру» і «Ідэальны чытач». Пра свае новыя казкі расказаюць юным чытачам Белавежчыны Кацярына Хадасевіч-Лісава.

— Мы збіраемся прывезці ў Свіслач і іншых аўтараў Выдавецкага дома «Звязда», — падзяліўся сваімі меркаваннямі Аляксей Карлюкевіч. — Магчыма, з намі да свіслаччан педуць паэт і бард Таццяна Дашкевіч, дзіцячы пісьменнік Павел Гушынец. У школах і бібліятэках раёна пройдзе цэлы шэраг мерапрыемстваў.

Сяргей ШЫЧКО

радзіннае

Малая радзіма пазят, кудоток натхнення

Чарговы раз майстроў і аматараў беларускай літаратуры і музыкі, а таксама прыхільнікаў іх творчасці аб’яднала свята паэзіі і музыкі «Зэльвенскія сакавіны — 2022».

Свой пачатак свята бярэ з 1997 года, калі сярэдняя школа пасёлка Зэльва запрасіла былога вучня Уладзіміра Маздо, тады рэдактара выдавецтва «Юнацтва» і ўжо вядомага паэта-песенніка, на тыдзень дзіцячай кнігі. З той пары сувязь творцы з малой радзімай не перарываецца. А літаратурныя сустрэчы цягам часу перараслі ў цікавае мерапрыемства, якое ладзіць раённая бібліятэка.

Для жыхароў райцэнтра друкаванае слова заўсёды было каштоўным, таму падчас «Сакавін» людзі з задавальненнем адкрываюць новыя імяны і літаратурныя творы. Не стаў выключэннем і гэты год. Ганаровымі гасцямі свята былі першы намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі Алена Стэльмах, член прэзідыума СПБ; старшыня Пастаяннай камісіі Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Валяцін Семянкія; кампазітар, народны артыст Беларусі, гродзкі дзеяч Эдуард Ханок; гродзкі дзеяч і фотамастак Уладзіслаў Цыдзік; ганаровы грамадзянін Зэльвенскага раёна, член Савета Мінскага гарадскога аддзялення СПБ Уладзімір Маздо, якому і было дадзена першае слова. Ён пазнаёміў з гісто-

рыяй стварэння верша і песні «Вербніца» (дарэчы, музыку напісаў Эдуард Ханок). Кранулі аматараў паэзіі вершы «Родная хата» і прысвячэнне Якаву Навуменку.

Алена Стэльмах прэзентавала зборнік «Бачу Беларусь такой» і «Мая Радзіма», у якіх аўтарам здымкаў з’яўляецца Уладзіслаў Цыдзік. Падчас прадстаўлення кнігі «Навасады» пісьменніца адзначыла, што радзімнаўства пачынаецца з простага: расповедаў бабুলі, дзеда, бацькоў, сваякоў, суседзяў. Вёска Навасады — яе малая радзіма, якая стала цэлым сусветам для Алены Стэльмах.

Валяцін Семянкія выступленне пачаў з прыгожага лірычнага верша «Пакудаў пачуцці на паперу». Як і многія з нас, дэпутат паважае малую радзіму: пра гэта яго вершы «У Сынкавіцкі храм» і «Церахавічы».

Наведвальнікі свята змаглі пазнаёміцца з выстаўкай фотаздымкаў Уладзіслава Цыдзіка «Бачу Беларусь такой», на якіх адлюстравана прыгажосць нашай краіны.

Не пакінула абьякавым выступленне Эдуарда Ханка. Госьць выканаў папурны са сваіх знакамітых песень «Поголок ледяной», «Лягу-прылягу», «Малиновка», «Я у бабушку живу», «Завіруха», «Здравствуй, чужая милая» і іншых. А песняй «Врзст» творца прадэманстравалаў, як любіць горад сваёй маладосці.

Вольга КАМЯКЕВІЧ

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Неабходнае і важнае

Сярод пытанняў, якія былі вынесены на абмеркаванне падчас пасяджэння прэзідыума Саюза пісьменнікаў Беларусі, — выбары складу і старшыні прыёмнай камісіі, зацвяржэнне «Палажэння аб Прыёмнай камісіі і парадку прыёму ў члены Саюза пісьменнікаў Беларусі», прыняцце палажэння аб секцыі дзіцячай літаратуры і выбары старшыні секцыі, а таксама абмеркаванне планаў мерапрыемстваў да 140-годдзя з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа.

Фота Кастуся Дробава.

Падчас пасяджэння Прэзідыума СПБ.

Трэба адзначыць, што ўпершыню пасяджэнне праходзіла ў змешаным фармаце: анлайн і афлайн. Старшыні абласных аддзяленняў СПБ выказвалі свае прапановы і галасавалі аддалена.

Што тычыцца «Палажэння аб Прыёмнай камісіі...», то асабістую ўвагу звярнула на сябе пытанне адказнасці аўтара за арыгінальнасць тэксту. Яшчэ адно новавядзенне пры прыёме ў арганізацыю — тры публікацыі ў літаратурна-мастацкіх часопісах, сузаснавальнікам якіх з'яўляецца Саюз пісьменнікаў Беларусі, могуць быць прыроўнены да асобнага выдання. З поўным тэкстам дакумента ў найбліжэйшы час можна будзе азнаёміцца на сайце арганізацыі (oo-spb.by). Падчас творчай нарады ішла размова і аб тым, каб друкаваць звесткі пра новых членаў СПБ у газеце «Літаратура і мастацтва».

Другое важнае арганізацыйнае пытанне: выбары старшыні і бюро секцыі дзіцячай літаратуры. У склад бюро ўвайшлі Геннадзь Аўласенка, Жанна Усцінава (Міус), Ірына Карнаухава, Кацярына Хадасевіч-Лісава, Тамара Краснова-Гусачэнка, Уладзімір Мазго, а ўзначаліла секцыю Алена Стэльмах, першы намеснік старшыні СПБ.

Дакладчыкі Алена Стэльмах і Аляксей Чарота, якія расказалі аб планах мерапрыемстваў да 140-годдзя з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа, адзначылі, што ўсе абласныя арганізацыйныя актыўна ўключыліся ў гэтую работу. Сярод знакавых падзей, якія павінны адбыцца сёння, — Міжнароднае свята паэзіі «Кожны народ песняра свайго мае», прысвечанае 140-годдзю класікаў, у межах

XIII Рэспубліканскага фестывалю нацыянальных культур і міжнародных круглых стол у анлайн-фармаце «Спадчына Якуба Коласа і Янкі Купалы — духоўны светач славянскіх народаў» (сумесна з Інстытутам сусветнай літаратуры імя А. М. Горкага Расійскай акадэміі навук).

Прыёмная камісія Саюза пісьменнікаў Беларусі

Гальперовіч Навум Якаўлевіч
Марціновіч Аляксандрэвіч
Фралова Іна Мікалаеўна
Чайка Ніна Цімафеўна
Чарота Аляксей Іванавіч
Чыж-Лігаш Ганна Пятроўна
Шніп Віктар Анатольевіч

Яўгенія ШЫЦЬКА

імпрэзы

У Мінскім гарадскім тэатры паэзіі пісьменнікі Людміла Вараб'ева, Аляксандр Валько, Ірына Тулупава, Іван Саверчанка і Анастасія Кузьмічова за вялікі заслугі перад літаратурай атрымалі прэстыжныя ўзнагароды ад старшыні Мінскага гарадскога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі Міхася Пазнякова.

Апладысментамі іх падтрымалі маладыя аўтары і чытачы Цэнтральнай гарадской бібліятэкі імя Янкі Купалы — пляцоўкі Мінскага гарадскога тэатра паэзіі.

Пасля ўзнагароджання слова ўзялі маладыя аўтары — удзельнікі клуба аматараў мастацкага слова

Гаючыя радкі

«КЛУМБа» Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Члены СПБ Кацярына Роўда, Таціяна Купрынец, Кацярына Стройлава, Настасся Каротчыкава, а таксама Ягор Кудакцін, Марыя Шкляр, Дзіяна Алізьеўна чыталі не толькі свае вершы, але і творы Навума Гальперовіча, Анатоля Эзэва, Міхаса Пазнякова, Алены Баскірскай, Ганны Чумакавай, Людмілы Воранавай і Кацярыны Роўды.

Лірычныя настройныя вечарыны ўзмацнялі песні «Малітва» на словы Янкі Купалы і «Кугочак зямлі» — Яніны Жабко, якія пругалі ў выкананні Ягора Кудакціна.

Не забыліся «клуббаўцы» і на тых, хто навечна прапісаў сваё слова ў беларускай літаратуры. Маладыя

аўтары дэкламавалі паэтычныя радкі Ніла Гілевіча, Пімена Панчанкі, Уладзіміра Караткевіча, Яўгенія Янішчы, Міколы Мятліцкага, Міколы Шабовіча і Дзмітрыя Пятровіча, фотаздымкі якіх адзін за адным з'яўляліся на вялікім экране.

*На белы ліст насыпаліся словы
І кроплі слёз сарваліся не раз.
Мне не хапае мудрасці і мовы!
Настаўнікі, мне не хапае Вас!..*

Адапаведная музыка і польмя запаленай свечкі стваралі атмасферу падчас чытання верша-прысвячэння паэтэсы Кацярыны Роўды памяці творчых настаўнікаў.

Ірына ШКІРОНАК

на развітанне

Усё менш застаецца ў жывых тых, хто памятае, што такое фашызм. Адыходзячы ў вечнасць не толькі непасрэднымі ўдзельнікамі векамных падзей, але і дзеці вайны. 21 красавіка не стала і Анатоля Вяргіна, які з маленства адчуў, што нясуць беларусам заваўнікі. Водгалас дзіцячай памяці таксама значны, як і сведчанні барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі на франтах, у партызанскіх атрадах, у падполлі. Гэтай зыблістаснай памяцю напоўнена і знакамітая «Балада пра спаленую вёску і жыгота пёўны» Анатоля Ільчы, а аснову якой пакладзены жудасны выпадкі, што адбыліся падчас акупацыі на роднай яму Лепельшчыне. Толькі адзін з соцен іншых, што тварылі акупанты на беларускіх зямлі:

«Гэта была не проста вайна. Гэта было нешта больш страшнае, больш дзікае. Помню, міма майёй роднай вёскі ішлі карнікі —

маю вёску яны абішлі. А праз нейкі час мы пачулі страляніну, убачылі дым — чорныя клубы дыму. Назаўтра мы даведаліся, што спалена вёска Кісялёва (вы знойдзеш гэтую назву на могілках вёсак у Хатыні), а жыхары яе забіты, ад старога да малаго.

І яшчэ мы пачулі жahlівы расповед пра тое, як некалькі дзён «дыхала» магіла, куды карнікі сідкалі кісялёўцаў, як крычаў на вогнішчах здзіцелы пёвень».

Анатоль Вяргінскі — таксама сведка вайны, як і іншыя пісьменнікі, хто заспеў яе ў раннім узросце.

Таму, як і яны, не мог не пісаць пра Вялікую Айчынную вайну. Аднак адной тэмай, хай сабе і вельмі важнай, яго творчасць не абмяжоўвалася. І не магла абмежавацца, бо быў паэт глыбіннага таленту. Да ўсяго — драматург, публіцыст, перакладчык (яго кніга «Нью-Ёркская сірэна» адзначана Дзяржаўнай прэміяй Беларусі), вядомы грамадскі дзеяч.

Чытаць старэйшага ўзросту памятаюць Анатоля Ільчы і як галоўнага рэдактара «ЛіМ». З гэтай пасады ён перайшоў на працу ў Вяроўны Савет. Дарчы, «лімаўцам» быў двойчы. Упершыню свой лёс звязав з газетай у пачатку 60-х гадоў, калі, адпрацаваўшы ў чатырох раёнках, прыехаў у Мінск. Спачатку быў літработнікам, пасля загадчыкам аддзела.

У Анны Ахматавай ёсць радкі: «Когда человек умирает, // изменяются его портреты». Змяняецца знешні

выгляд, а калі гэта тычыцца чалавека, звязанага з літаратурай, мастацтвам, культурай, з цягам часу па-новаму працываюцца здзейсненае ім. У дачынненні да Анатоля Ільчы ў сувязі з гэтым вельмі да месца сказанае Алегам Лойкам: «Здабыткі паэзіі Вяргінскага непаўторныя, урокі яе маштабныя, і чым хутчэй яны ўсвядомяцца творцамі нацыянальнай паэзіі, тым больш паспрыюць яе далейшаму развіццю».

Шмат у чым ён імкнуўся да «высокага неба ідэалу». У жыцці, у літаратуры. Сведчаннем гэтага і тое, што менавіта так — «Высокае неба ідэалу» — назваў сваю кнігу рэцэнзій і літаратурнакрытычных артыкулаў. Не будзем забываць яго крылатыя, па-філасофску напоўнены выраз (а філасофская напоўненасць — адна з вызначальных якасцей яго паэзіі) «жыццё даецца, каб жыццё тварыць». Менавіта гэтым і кіраваўся.

«ЛіМ»-люстэрка

Беларускія і кітайскія журналісты падпісалі Пагадненне аб супрацоўніцтве, гаворыцца на сайце Міністэрства інфармацыі Беларусі. Афіцыйная цырымонія заключэння Пагаднення «Аб абмене дэлегацыямі і супрацоўніцтве ў журналісцкай сферы» прайшла 26 красавіка адначасова ў Мінску і Пекіне. Дакумент быў падпісаны паміж Беларускім саюзам журналістаў і Усекітайскай асацыяцыяй журналістаў. Пагадненне прадугледжвае абмен журналісцкім вопытам, арганізацыю прэс-тураў і інтэрв'ю, стажыровак беларускіх журналістаў у Кітаі і кітайскіх журналістаў у Беларусі для вывучэння і ўкаранення найлепшых практык развіцця СМІ, удзел у медыяфорумах і семінарах. З беларускага боку дакумент падпісаў старшыня Беларускага саюза журналістаў Андрэй Крывашэў, з кітайскага — выканаўчы намеснік старшыні Усекітайскай асацыяцыі журналістаў Лю Чжэньжун.

Дні беларускага кіно праходзяць у Манголіі ў рамках святкавання 30-годдзя ўсталявання дыпламатычных адносін паміж краінамі, інфармуе БелТА. Паказ кінафільмаў вытворчасці студыі «Беларусьфільм» праходзіць пры садзейнічанні Рускага дома ва Улан-Батары. Вучням школ горада прадстаўляюць такія фільмы, як «Бураціна», «Чырвоны Капалюшчык», «Па сакрэце ўсяму свету». Культурнае ўзаемадзеянне з'яўляецца адным з напрамкаў двухбаковага супрацоўніцтва. Дыпламатычныя адносіны паміж краінамі ўстаноўлены 24 студзеня 1992 года, функцыянуюць пасольствы. А ў Нью-Дэлі нядаўна прайшоў фестываль беларускіх фільмаў, прымеркаваны да святкавання 30-годдзя ўсталявання дыпламатычных адносін паміж Беларуссю і Індыяй.

Кіраўніцтва Каірскай оперы выказала гатоўнасць да шырокага ўзаемадзеяння з Нацыянальным акадэмічным вялікім тэатрам оперы і балета Беларусі па такіх напрамках, як арганізацыя гастрольных тураў, правядзенне майстар-класаў і адукацыйных праграм. Размова таксама ідзе аб абмене салістамі, пастаноўцы спектакляў, дадае БелТА. Дамоўленасць аб актывізацыі супрацоўніцтва паміж тэатральнымі калектывамі Беларусі і Егіпта была дасягнута падчас перагавораў Надзвычайнага і Паўнамоцнага Пасла Рэспублікі Беларусь у Арабскай Рэспубліцы Егіпет Сяргея Цярэнцьева з генеральным дырэктарам Каірскай оперы прафесарам Магдзі Саберам.

Беларускіх музыкантаў запрасілі на конкурс новага састава Маладзёжнага аркестра СНД. Аб адборы аб'явіў Міждзяржаўны фонд гуманітарнага супрацоўніцтва (МФГС) дзяржаў — удзельніц СНД. Увогуле, да ўдзелу ў конкурсе запрашаюцца прафесійныя музыканты да 35 гадоў з Беларусі, Азербайджана, Арменіі, Казахстана, Кыргызстана, Малдовы, Расіі, Таджыкістана, Туркменістана і Узбекістана па наступных спецыяльнасцях: скрыпка, альт, вялянчэль, кантрабас, флейта, гайка, кларнет, фагот, валторна, труба, трамбон, ударныя, арфа. Неабходна запоўніць анкету і прадставіць відэазаявіны выканання твораў конкурснай праграмы. Тэрміны правядзення конкурсу — з 1 мая да 1 чэрвеня.

Супрацоўнікі Санкт-Пецярбургскага дзяржаўнага электратэхнічнага ўніверсітэта з дапамогай рэнтгенаграфіі дапамаглі даказаць сапраўднасць эцюда для карціны «Дубы ў старым Пецяргофе» мастака Івана Шышкіна. Пэўны час таму эцюд быў выкрадзены з музея Акадэміі мастацтваў імя Ільі Рэпіна, а затым вернуты. Пасля гэтага перад супрацоўнікамі акадэміі паўстала важная задача: даказаць, што знойдзена карціна не паддробка і што арыгнал не дастаўся зламчыкам. Як удакладняе «ИТАР-ТАСС», мэта даследчыкаў — з дапамогай рэнтгенаграфіі выявіць асаблівасці, не бачныя чалавечаму воку. Гэты аналіз, які адзначаюць навуковцы, максімальна бяспечны для даследавання падобных твораў мастацтва.

Сталі вядомы імёны членаў журы юбілейнага 75-га Канскага кінагляду, які абудзецца з 17 да 28 мая. На афіцыйным сайце конкурсу паведамляецца: судзіць асноўную праграму будучы дзевяці спецыялістаў пад кіраўніцтвам французскага актёра Венсана Ліндона. У склад журы таксама ўвайшлі Асгар Фархадзі, Рэбэка Хол, Джэф Нікалс, Нумі Рапас, Еакім Трыер, Жасмін Трынка, Ладж Лі і Дзіпіка Пудакан. Конкурсная праграма складаецца з 21 фільма, уключаючы «Жонку Чайкоўскага» расійскага рэжысёра Кірыла Сярэбранікава. Адрэе агляд зомбі-камедыя «Канчатковы мантаж», а па-за конкурсам пакажуць «Элісва» База Лурмана, «Топ Іан: Мэверык» Джозэф Касінскі і «Тры тысячы гадоў жаданняў» Дэвора Милера.

Цікавінкі ад Яўгенія ШЫЦЬКА

Адно з самых страшных злачынстваў нямецкіх нацыстаў — іх расавыя антысемітызм. Урад Трэцяга рэйха, масава знішчыўшы яўрэйскае насельніцтва Еўропы, збіраўся канчаткова вырашыць пытанне з прадстаўнікамі гэтай нацыі, якім адмаўлялася ў праве на жыццё. Генацыд яўрэяў праводзіўся паўсюдна, дзе толькі ступаў каваны бот звар'яцелых антысемітаў. Асабліва пацярпелі яўрэі ў месцах кампактнага пражывання. Колькасць знішчаных вымяралася тысячамі чалавек. Такі жудасны лёс быў наканаваны і клецкім яўрэям.

Жылі ў згодзе, пакуль...

Дзякуючы фактам, прыведзеным у Яўрэйскай электроннай энцыклапедыі, публікацыям у гісторыка-дакументальнай хроніцы «Паміць» Клецкага раёна і ў раённай газеце «Да новых перамог», можна атрымаць падрабязны адказ па тэме «Яўрэі і Клепча». Пачынаючы з XVI стагоддзя.

Тады на тамашніх землях з'явіліся першыя прадстаўнікі гэтай нацыі. Яны разгарнулі актыўную дзейнасць. Напрыклад, Айзік Юзафовіч, які з'яўляўся братам галоўнага раіна Вялікага Княства Літоўскага Міхаіла Юзафовіча, у 1520 годзе ў Клецку паспяхова займаўся арандатарствам. Дзевяцію гадамі пазней там з'явілася мясцовая абшчына — кагал. У пачатку XVII стагоддзя яўрэі пабудавалі бэйсмедрэх. Так называецца малая сінагога. Вялікая з'явілася ў 1796 годзе.

Асноўным заняткам клецкіх яўрэяў быў гандаль. Людзі прадпрыемальныя, яны ўжо тады выйшлі на міжнародную арэну. На першы погляд, для невялікага мястэчка такое нерэальна. Толькі калі да ўсяго падаць з розумам, праявіць гаспадарскую хватку, гэта не так і складана. А гандаль такое дазваляў.

Найбольш паспяхова ён праходзіў у базарныя дні. У Клецк з'язджаліся сяляне з навакольных вёсак і хутароў. Асабліва людна было восенню, калі з палетка збіраўся шчодры ўраджай. Перапоўненыя вазы везлі зерневыя — жыта, пшаніцу, ячмень, авёс, а таксама гародніну і садавіну. Часу волнага, як і заўсёды на вёсцы, было мала, таму сяляне хацелі збыць прывезенае як мага хутчэй. Хай сабе і танней. Аптывымі пакупнікімі становіліся яўрэі. Ім таксама гэта было выгадна. У вялікіх гарадах усё прадавалі даражэй, чым набылі. Немалым попытам іх прадукцыя карысталася і за мяжой.

У 1897 годзе з усіх жыхароў Клецка яўрэі складалі 73 працэнты. Горад паспяхова развіваўся і дзякуючы іх дзейнасці. Спрыяла гэтаму і адкрыццё ў пачатку XX стагоддзя на кааператыўнай аснове яўрэйскага банка, ашчадна-пазыковай касы. У Клецку перад пачаткам Вялікай Айчыннай вайны з 9 тысяч жыхароў пражывала па адных вестках 6 тысяч яўрэяў, па іншых — 4 тысячы 190 чалавек. Усе яны жылі ў згодзе з беларусамі, рускімі, палякамі, прадстаўнікамі іншых народаў. Ніякіх непаразуменняў на нацыянальнай глебе не ўзнікала. Калі ж з пачаткам Другой сусветнай вайны, ратуючыся ад гітлераўцаў, у горад перасялілася німаля польскія яўрэяў, кляччаны прыязна ставіліся і да іх.

Ніхто не мог падумаць, што хутка фашысты з'явіцца і ў Клецку. Калі ж акупавалі і горад, і раён, ніякага сумнення не было, што возымуцца за вырашэнне «яўрэйскага пытання». Ды і сваімі дзеяннямі засведчылі гэта. Уж 28 чэрвеня 1941 года былі расстраляны Соф'я Тайці і Хана Гелер.

Бургамістр Клецка Кох і яго намеснік Нойман тэрмінова стварылі мясцовую паліцыю. Знайшліся і калабаранты сярод мясцовых — беларусы, палякі. Пазней на падмогу ім прыйшлі літоўцы. Адрозу з'явіліся распараджэнні яўрэям, як жыць і што рабіць, а што катэгарычна забараняецца.

Забаранялася хадзіць па тратурах. Парушыў — расстрэл. Не зняў шапку перад немцам — тое ж самае. Няма белай павязкі з жоўтай шасціканцовай зоркай — сам сябе асудзіў смерць.

Помнік яўрэям Клецка, якія загінулі ад рук фашыстаў.

Без права на забыццё

Генацыд клецкіх яўрэяў

Пазней павязкі замянілі жоўтай зоркай на грудзях і спіне. Падыход застаўся раейшны. Прыклад магчымага пакарання падказаў сам Нойман. Ён неяк напатакаў яўрэйку, якая забыла начапіць зорку. Павёў яе ў пясчаны кар'ер і, перш чым застрэліць, згвалтаваў.

Каб хоць нека аблегчыць сваё жыццё, яўрэі згуртаваліся. Стварылі ўласны камітэт узаемадапамогі. Немцы, аднак, і тут даказалі, за кім апошняе слова. Ператварылі яго ў яўрэйскі савет юдэнрат, які павінен быў клапаціцца аб выкананні іх загадаў.

Ад нелюдзяў добра не чакай

Адзін з іх быў аб'яўлены 26 кастрычніка 1941 года. Усім яўрэям загадалася зарэгістравацца на біржы працы. Давалася згадзіцца, хоць і палаўзі ўжо чуткі, што ўлік акупантам неабходны для іншай мэты. У раёне казям, якія знаходзіліся непадалёку ад пясчанага кар'ера, нездарма капаюць вялікія ямы. Самае горшае спраўдзілася праз тры дні. Паводле новага загада, 30 кастрычніка ў шэсць гадзін раніцы ўсе павінны былі сабрацца без рэчаў на рыначнай плошчы.

Прышоўшы ва ўказаны час у названае месца, сямю-таму, аднак, падалося, што нічога страшнага не адбудзецца. На плошчы немцаў не было, а знаходзіўся толькі прадстаўнік біржы працы. Але не паспелі з палёгкай уздыхнуць, як нечакана на вялікай хуткасці пад'ехалі грузавікі. Як толькі яны прытарымілі, з іх выскачылі літоўскія паліцаі. З ваяўнічымі крыкамі яны акружылі прысутных і пачалі дзяліць на групы.

Прыкладна 4 тысячы чалавек пакінулі на плошчы, а 2 тысячы павялі ў вялікую сінагогу. У пераважнай большасці там знаходзіліся прадстаўнікі розных рабочых спецыяльнасцей. Іх сустраў камендант Кох. Невядома, па якім прынцыпе паліцаі сартавалі людзей, бо ў гэтай групе аказалася німаля старых, нямоглых. Кох загадаў усіх, хто прыбыў, яшчэ раз старанна пераправерыць. Атрымаўшы весткі, 500 чалавек, а гэта ў асноўным старыя і нямоглыя, — адправіў назад на плошчу.

Там перагрупоўку прадоўжылі. Усіх дзялілі на калоны па 100 чалавек і адна за адной адпраўлялі на могілкі. Іх ужо

чалі загадзя выкапаныя ямы, кожная даўжынёй 20 метраў і шырынёй два. Пасля прыбыцця чарговай калоны ўсіх прымушалі распрануцца. У апратцы шукалі золата, ювелірныя вырабы, грошы. Пасля гналі да ям, загадвалі легчы тварам уніз.

Сёй-той спрабаваў уцячы, некаторыя супраціўляліся. Былі і тыя, хто спакусіўся абяцаннем застацца жывымі, калі прынесуць золата і грошы, адпрошваліся дамоў. Спадзяванні заставаліся марнымі. Вярталіся з прынесеным, яго немцы забіралі, а саміх тут жа расстрэльвалі. Старыя, хворыя, нямоглыя, якія не маглі ісці, напатакалі сваю смерць яшчэ на плошчы. Да ям іх цэлы прывозілі на падводах. А ў адной яме пасля вайны знайшлі цэлы 48 чалавек ва ўзросце ад 2 месяцаў да 15 гадоў. Усе яны былі пахаваны жывымі.

Канвее смерці працаваў на ўсе абароты. Тыя, хто ўводзіў «новы пародак», рабілі сваю звычайную справу. У дакументах акупацыйных улад было засведчана: «У ачышчальнай акцыі на тэрыторыі Слуцк — Клецк расстраляны батальёнам паліцыі 5 900 яўрэяў». Вечарам таго 30 кастрычніка 1941 года Кох, нібыта нічога надзвычайнага не здарылася, распараджаўся лёсам тых, хто знаходзіўся ў вялікай сінагоге. Для іх падаралі дамы, у якіх яны муслілі рассяляцца па 34 чалавекі.

Так было створана яўрэйскае гета. Каб больш-менш прыстойна ўладкавацца, некаторыя насельнікі вырашылі патаемна наведвацца ў сваё колішняе жылло. Хацелі забраць апратку, ежу, прадметы хатняга ўжытку. Пашанцавала далёка не ўсім. Паліцаі не прапусцілі магчымае пажывіцца. Нешта забіралі сабе, астатняе аддавалі гаспадарам. Яны таксама сябе не крыўдзілі. Але сёе-тое прадраці за бясцэнна. Найбольш каштоўнае адправілі ў Нямеччыну. Лёс жа тых, у каго ўсё гэта забралі, гэтакі ж, як і іх суродзічаў. Расстрэльвалі на месцы.

Знаходжанне ў гета было невыносна цяжкім. Яго з усіх бакоў агародзілі калючымі дротамі і старанна ахоўвалі. Вязняў штодня адпраўлялі на прымусовыя работы. За любую правіннасць (а пры жаданні заўсёды можна знайсці, за што пакараць) збівалі. Пры выхадзе на працу і вяртанні назад старанна правяраілі. Сачылі, каб нічога не вынеслі і не прынеслі.

Юдэнрат стараўся хоць некак аблегчыць жыццё сваіх супляменнікаў.

Аднак ад яго не так і шмат залежала. Ды і праіснаваў ён нядоўга. У снежні 1941 года гітлераўцы расстралялі старшыню юдэнрата і тых, хто ўваходзіў у яго. Абвінавачалі ў тым, што нібыта спрабаваў накарміць вязняў звыш устаноўленай нормы.

Загінулі, але не зламаліся

Пасля такой расправы зноў выбраны юдэнрат паводзіў сябе больш асцярожна, баючыся не толькі за лёс іншых, але і за ўласны. Некаторым вязням такая нерашучасць не падабалася. Найбольшую актыўнасць праяўляла моладзь. Яна задумала прарвацца праз агароджу і ўцячы ў лес да партызан. Каб знайсці больш ахвотных, выбралі камітэт для выдзення агітацыі. У яго ўваходзілі Грыша Гольдберг і яшчэ чатыры чалавекі. Больш разважлівыя і вопытныя на чале з М. Фішарам выйсе бачылі ў паўстанні.

А становішча ў гета ўсё больш ускладнялася. Тыя, хто працаваў на лесаліццы, даведаліся, што немцы рыхтуюць знішчэнне гета. Для расстрэлаў ужо выкапаныя траншэі ў прыгарадных лесе «Старына». Ды і стаўленне гітлераўцаў стала больш строгім. Не толькі не дазвалялі збірацца па некалькі чалавек, але і хадзіць парамі. Калі ж 21 ліпеня 1942 года вязняў не пагналі на работу, трывогі павольшала.

Гітлераўцы дзейнічалі па плане, як і падпольшчыкі. У кожным доме ўжо знаходзіўся запас газы і бензіну, каб, уцякуючы, падпаліць яго. У мітусні, ды яшчэ калі шугае полымя, сцеліцца сучальны дым — гэта прасцей. Бяда толькі, што са зброяй было не надта. Хоць, прымачы пад увагу звышшлінасць аховы, і так добра. Есць кулямёт, 2 вінтоўкі, 8 пісталетаў, 10 гранат. Ужо не адну ноч выстаўлялі дзязжурныя. На той выпадак, каб своечасова паведаміць аб з'яўленні немцаў і паліцаяў.

Яны прыйшлі ў чатыры гадзіны раніцы. Спецыяльна выбралі такі час. Спадзяваліся, што для ўсіх гэта стане нечаканасцю. Аднак толькі спешыліся з машынамі, наблізіліся да варотаў гета, як з акна сінагогі застрачыў кулямёт. Следам выскачылі вязні з скерамі, лапатамі і камянямі. Ішчак Фінкель і Аўрам Пажарык кінулі ў бок націстаў гранаты.

Гэта стала для тых, хто прыбыў, такой нечаканасцю, што яны асалалелі. Пакінуўшы загінулымі трох сваіх салдат і чатырох паліцаяў, паярнулі назад. Пасля, ачомуўшыся, пачалі страляць здала. Сотні вязняў былі забіты, астатнія спрабавалі прарвацца скрозь калючы дрот. Некаторыя схаваліся ў бункерах і паграбах. Наступным днём немцы знаходзілі іх і расстрэльвалі. Дзсяткі загінулі пры ўцёках. Сотні захлынуліся ў дыме ці згарэлі.

У агульнай колькасці загінула 1360 яўрэяў. Некаторыя з тых, каму пашанцавала ўцячы, сталі партызанамі. 25 яўрэяў доўгі час хаваліся і дажылі да вызвалення Клецка ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Але яўрэйская абшчына ў Клецку 22 ліпеня 1942 года перастала існаваць. 500 гадоў была, а пасля вызвалення жыло ўсяго некалькі чалавек. За ўвесь час акупацыі было знішчана больш чым 7 тысяч яўрэяў. Не толькі ў Клецку, але і ў Сіняўцы, Застравеччы. Была спалена з жыхарамі вёска Колкі.

Аб тым жудасным, што нарабілі немцы і калабаранты ў Вялікую Айчынную вайну ў Клецку, нагадваюць дзве брацкія магілы. Адна ў рове каля могілак, другая — на ўскраіне лесу «Старына». На першай — помнік з дошкай. Надпіс на іўрыце і ідыш сведчыць аб забойстве яўрэяў нацыстамі. На другой магіле стаіць абеліск у памяць яўрэяў Клецкага гета. Гэтыя помнікі ў 1996 годзе ўстанавілі выхадцы з Клецка, якія жывуць у Ізраілі, Злучаных Штатах Амерыкі і Канадзе. Дарэчы, у ЗША ёсць населены пункт Клецк, жыхары якога — нашчадкі кляччан.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Забытае двухгалоссе

Удачынненні да ступені фактаграфічнай вывучанасці літаратурнай класікі існуе меркаванне, што пра гэта, маўляў, ужо «ўсё напісана». Такое стаўленне, адразу адзначнае, зманлівае. Бяромся гэта праілюстраваць на прыкладзе дэбютнага зборніка Янкі Купалы «Жалейка». Найперш з пункту гледжання выдавецка-паліграфічнага выканання, якое апырэры навідавоку і, здавалася б, скрупулёзна даследавана.

Дапамога навігатораў

Купалазнаўства належыць да ліку найбольш распрацаваных галін айчынай гуманітарystыкі. Поўны збор твораў, трохтомная энцыклапедыя, а таксама іншыя выданні служаць навігаторамі ў жыццёпісе і творчасці класіка. Аб'ёмнасць матэрыялу стварае глебу для больш дэталёвай распрацоўкі асобных тэм і эпізодаў нацыянальнай гісторыі.

Зборнік «Жалейка» выдадзены ў пецяярбургскай выдавецкай суполцы «Загляне сонца і ў наша аконца», як пазначана ў энцыклапедыі «Янка Купала» (2017, т. 1), не пазней за 11 (24 — па новым стылі) сакавіка 1908 года. Выхад кнігі першапачаткова задумваўся ў Мінску. Алекаваўся гэтай справай Уладзімір Самойла. Задума была ажыццёўлена ў Паўночнай сталіцы Браніславам Эпімахам-Шыпілам. Рэдактар не толькі выпусціў кнігу ў свет, але і падкарэкціраваў імя паэта, які да гэтага падпісваўся *Януком*, а цяпер стаў *Янкам*. Мадрыфікаваны імённы подпіс не адразу быў успрыняты грамадскасцю, ды і самім аўтарам — віноўнікам дэбютнай урачыстасці.

Падзею азмрочыла ўзбуджэнне Пецяярбургскім камітэтам па справах друку працэсу супраць выдаўцоў. На зборнік быў накладзены арышт, зняты ў лістападзе 1908-га. І хоць сам Купала пазней пісаў, што вырашэнню праблемы дапамагла «пратэжыя», у саветскія часы гэтая акалічнасць дазваляла разглядаць «Жалейку» ў кантэксце Першай рускай рэвалюцыі, пад'ёму сацыяльнага і нацыянальнага руху ў пачатку XX стагоддзя.

Не маглі парадаваць і друкарскія хібы. Іх пералік заняў у зборніку чатыры з паловай старонкі. Раздзел «Абомылкі» пачынаецца сказам, у якім нашу ўвагу прыцягнула моўная канструкцыя, вылучаная ў цытаце курсівам: «Просім выбачыць, што праз недагляд верх «Шавец» *знайшоўся тут надрукаваным* два разы: на стр. 40 і 118...»

Па вокладцы сустракаюць

У зводным каталогу «Кніга Беларусі. 1517—1917» (1986) адзначаецца, што мінскае кнігавыдавецтва «Мінчук» «меркавала выдаць «Жалейку» яшчэ ў 1907 годзе». З прычыны адсутнасці фінансавых сродкаў рукапіс зборніка быў перададзены ў Пецяярбург.

Спецыялізаванае выданне, падрыхтаванае Дзяржаўнай бібліятэкай БССР, закранула пытанне ўдакладнення месяца выхаду зборніка. Насуперак існуючаму датаванню (лета 1908-га) выказаны аргумент на карысць вясны: аб'ява ў № 8 «Нашай Нівы» ад 11 сакавіка за той жа год. Суполка «Загляне сонца і ў наша аконца» паведамляла аб выданні і продажы, сярод іншых кніг, «Жалейкі» Янука Купалы. Гэтая ж газета паведамляла 4 ліпеня аб продажы ў сваёй віленскай канторы дзвюх новых беларускіх кніжак. Такімі названы (захоўваем шрыфтавое афармленне арыгінала): «Жалейка — Янука Купалы (цана на простым паперы 50 кап., а на лепшым — 80 кап.) і 2) *Smyk — М. Bugaczka* (цана 20 кап. і дарагое выданне — 35 кап.)».

Але адно з першых паведамленняў пра выхад Купалавага зборніка знаходзім у «Нашай Ніве» яшчэ ад 24 лістапада 1906 (!) года. На апошняй старонцы газеты змешчаны аб'явы пра друкаваную прадукцыю суполкі «Загляне сонца і ў наша аконца». Апошнімі ў рубрыцы «Хутка выйдучь» названы «Гутаркі аб небе і зямлі» і «Жалейка» Янука Купалы. Звернем увагу, гаворка ідзе выключна пра пецяярбургскае выдавецтва, а не мінскае.

Верш-пасланне «Беларускай выдавецкай суполцы «Загляне сонца і ў наша аконца»», датаваны 1906 годам, мяркуем, у сувязі з такой інфармацыяй можа сведчыць на карысць аўтарскага спадзявання на супрацоўніцтва з Пецяярбургам.

Зводны каталог інфармуе аб накладзе кнігі — 4300 экзэмпляраў. Пры гэтым адзначае: «Цікавы і той факт, што купалаўскі зборнік быў выдадзены дарагім і звычайным выданнем». На варыянтнасці выдання варта спыніцца асобна, паколькі напрошваецца адразу некалькі пытанняў, першае з якіх: сума ў 4300 адлюстроўвае ўвесь сумарны тыраж?

Адносна «двакасіці» кніг знаходзім інфармацыю ў адным з рэкламных тэкстаў пецяярбургскай суполкі на старонках «НН» ад 2 снежня 1906 года: «Таннае выданне на добрым белым паперы ў вокладцы»; «Дарагое на пекным чэрпаным паперы, у пекнай з беларускім узорам вокладцы».

Вокладкі двух варыянтаў «Жалейкі» адрозніваюцца кардынальна. Па сутнасці, гэта дзве мадэлі ідэіна-эстэтычнай рэпрэзентацыі беларускага шляху. У каталогу «Кніга Беларусі. 1517—1917» называецца мастак Якубоўскі (без указання імя або ініцыялаў). Няма пра гэтага творцу артыкула і ў энцыклапедыі «Янка Купала». Узнікае заканамернае пытанне: зборнікі афармляў адзін і той жа мастак?

Дзякуючы факсімільнаму выданню 1982 года ў агульнай чыгтацкай свядомасці зафіксаваўся

больш танны, этнаграфічны варыянт зборніка — з выявай музыкі на фоне далёкіх краівадаў. Пры яго ўзнаўленні была зроблена супервокладка светла-зялёнага колеру. З тэксту, змешчанага на ёй, працягнем адзін сказ: «Калі гэтая сціплая з выгляду кніжачка вясно 1908 года выйшла ў свет... стала больш і святла, і праўды, і красы на зямлі нашай роднай».

У сілавым полі агульнай справы

Асобнік палепшанага выдання «Жалейкі», які зберагаецца ў фондах Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы, прыцягвае ў арбіту беларускага культурнага жыцця ў Санкт-Пецяярбургу пачатку XX стагоддзя новае імя. Уверсе тытульнай старонкі зборніка змешчаны дарчы інскрыпт:

Спбрг. 19.14/v1 20.

Многуважаемому Леону Михайловичу Шах-Паранианцу на добрую памяць от Бр. Эпімаха-Шыпілло. Старшыні Беларускай «Суполкі».

Гаворка ідзе пра выкладчыка рускай мовы і славеснасці, бібліятэкара. У Паўночнай сталіцы яму належалі выдавецтва і кніжны склад. Асноўныя кнігі Л. Шах-Паранианца выйшлі ў Санкт-Пецяярбургу і Кранштаце на мяжы XIX — XX стст. Зборнік вершаў «Уражанні жыцця», вытрыманы ў духу Сярэбранага веку, некалькі літаратурнаўчых прац: «Крытык-самабытнік Апалон Аляксандравіч Грыгор'еў», «Эстэтычныя погляды М. В. Гогаля».

У Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі захоўваюцца кніжныя выданні, якія сведчаць аб добрым знаёмстве двух пецяярбуржцаў. На брашуры «Граф Л. М. Талстой як ваенны пісьменнік па яго «Севастопальскіх апавяданнях» (1915) стаіць экслібрыс-пячатка Б. Эпімаха-Шыпілы. На тытульнай старонцы зборніка Янкі Купалы «Гусяр» (Пецяярбург, 1910) змешчаны дарчы надпісы:

Многуважаемому Леону Михайловичу Шах-Паранианцу от Бр. Игн. Эпімаха-Шыпілло. Спбрг. 1915/VII.20-го.

Адзін з беларускіх адрасоў у Санкт-Пецяярбургу пачатку XX стагоддзя засведчаны на тытульнай старонцы «Жалейкі»: друкарня К. Пянткоўскага, вул. Вялікая Паўячаская, 22. Менавіта тут быў выдадзены наступны Купалаў зборнік — «Гусяр» (1910), пабачылі свет іншыя беларускія кнігі.

З пяснярскай еднасцю

Адным з першых павіншаваў аўтара Жалейкі Алесь Гарун на старонках газеты «Наша Ніва». Паколькі гэты твор з ліку т. зв. прынагодных, то ён, як правіла, не ўздаецца ў вершавай практыцы аўтара «Матчынага дара». Купала замацоўваў у беларускы пазэзіі музычна-спеўную стыхію, арыентаваную на фальклорную традыцыю. Аўтарскі эпіграф таксама гэта сведчыць:

*Грай, мая жалейка,
Пей, як салавейка!
Апявай няволью,
Апявай няволью,
І грымні свабодна,
Што жыве край родны.*

*«Жалейка» Янкі Купалы (палепшанае выданне).
Пецяярбург, 1908 г.*

Алесь Гарун спрыяў умацаванню сямейна-карпаратыўнага духу сярод твораў пачатку XX стагоддзя:

Януку Купалу

*Хоць прастая і малая
«Жалейка» твая,
Але надта пекна грае,
Як паслухаў я.*

*Грае звонка, стаіць ёмка
За свой родны край;
Серад бедаў і пацёмкаў
Будзіць, так і знай,*

*Каб ачунілісь, страпянулісь,
Кожны стаў брат, друг, —
Абярнулісь, аглянулісь
На сябе вакруж.*

*Свай мора бяды, гора,
Крыві, поту, слёз
Каб звёў кожны дружна, скоры
С паніжэння ўскрос.*

*Так спявае, так іграе
«Жалейка» твая...
Табе дзякуй скажа ўсякі
Дык скажу і я!*

Не прымуслі сябе чакаць і крытычная водгукі. Аўтарам гэтых радкоў сабраны ўсе рэцэнзіі на кнігу народнага паэта, частка з іх пабачыла свет у варыянтных перыядычных выданнях, адсутных сёння ў вядучых беларускіх бібліятэках і архівах. Гэтым тэкстам будучы прысвечаны наступныя публікацыі на старонках «ЛіМа».

Выказваем шчырую ўдзячнасць Надзеі Саевіч, галоўнаму захавальніцу фондаў Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы, за кансультацыі і дапамогу пры падрыхтоўцы гэтага артыкула.

Мікола ТРУС,
кандыдат філалагічных навук

З фондаў Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы.

«Жалейка» Янкі Купалы (звычайнае выданне). Пецяярбург, 1908 г.

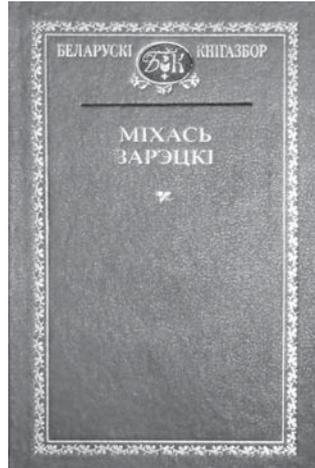
З фондаў Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы.

Тытульная старонка палепшанага выдання «Жалейкі» з дарчым аўтографам Б. Эпімаха-Шыпілы Л. Шах-Паранианцу.

Рамантык і бурапенны час

У выдавецтве «Беларуская навука» пабачыў свет сто сёмы том унікальнай серыі «Беларускі кнігазбор», заснаванай у 1996 годзе. Змест яго складзі «Выбраныя творы» аднаго з найцікавейшых пісьменнікаў — Міхаса Зарэцкага.

Кніга атрымалася аб'ёмнай, без малога 30 улікова-выдавецкіх аркушаў. Укладальнікам яе (яны ж і аўтары каментарыяў) Галіне Тычцы і Кастусю Цвірку давядлося няпроста. Хоць і пражыў Міхас Яўхімавіч, у нараджэнні Касянюк, усяго трыццаць шэсць гадоў, пасля сябе пакінуў багатую творчую спадчыну. Прынамсі, выпушчаны ў 1989—1992 гадах выдавецтвам «Мастацкая літаратура» Збор твораў складаецца з чатырох тамоў. Ды і ўвайшлі не ўсе, а колькі засталася страчаным!.. Але дзякуючы і гэтаму выбранаму сучасны чытач атрымаў уяўленне аб тым, які вялікі ўнёсак Міхаса Зарэцкага як празаіка ў нацыянальнае прыгожае пісьменства. А пісаў ён, як вядома, і нарысы, вострыя літаратурна-крытычныя і публіцыстычныя артыкулы.

Вядома ж, у гэты том увайшоў галоўны яго роман «Сцежкі-дарожкі», у якім адлюстраваны хоць не такі часава вялікі прамежак у жыцці грамадства, але багаты на падзеі, калі адбываліся важныя рэвалюцыйныя зрухі. Сутнасць і супярэчлівасць іх шмат у чым можна убачыць на прыкладзе лесу былога студэнта Лясніцкага. Змешчаны і ўрываек з незавершанага пісьменнікам рамана «Крывічы», сама знамя якога сведчыць, наколькі Міхас Зарэцкі, абганяючы свой час, задумваўся над пытаннем, хто мы — беларусы. Асэнсоўваў няпросты шлях народа з той мэтай, якую дакладна вызначыў Янка Купала як жаданне (і неабходнасць) «людзьмі звацца».

Яшчэ адна публікацыя «Рубеж» — раздзел з задуманага Міхасём Яўхімавічам эпічнага палатна «Смерць Андрэя Беразюскага».

З аповесцей прадстаўлены «Бель» і «Голы звер». Апошняя адметная тым, што Міхас Зарэцкі асмеліўся зрабіць галоўным героем адмоўнага персанажа. У гэтым творы пісьменнік разважаў над тым, да чаго можа прывесці чалавека эгаізм, жаданне паболей урываць ад грамадства, нічога не даючы ўзамен. Пра Віктара Яроцкага сёння можна сказаць: жыве курьляк! Хіба мала развалася гэтакіх яроцкіх, якія могуць паўтарыць яго маналог: «Ха-ха-ха! Кажуць — так жыві, а не гэтак, тое рабі, а не гэта. Каму якое дзела? Хто мае права мною кіраваць? Я жыву так, як мне прыемна, я хачу ўзяць ад жыцця ўсё, што мне ўдзечу дае, асало-ду. Якое мне дзела, што людзям дрэнна

жывецца! Ха-ха!.. Каб не было дурняў, дык што б тады было рабіць разумнаму?.. Я, я хачу жыць, маю жыццё, толькі маю, мне дарагое. І я жыву. І ні да кога мне дзела няма. Сумленне, закон... ха-ха-ха! ...гэта ж для дурняў, для апосталаў, для тых, хто сілы не мае ўзяць сваю долю! А я — вышэй за ўсіх, гэтых дрындусаў... Я — сам сабе пан...»

Плённа працаваў Міхас Зарэцкі і ў жанры «малой прозы». Гэта добра відаць і па апавяданнях «Ворагі», «Адна партыя ў шашкі», «Дзіўная», «Кветка пажоўкля». Асабліва вострасюжэтнае і псіхалагічна глыбокае першае з іх, у аснову якога пакладзена сітуацыя часоў Грамадзянскай вайны, калі сумленны чалавек часам мусіў выбіраць, каго з двух людзей, аднолькава блізкіх яму, уратаваць, а каго... Дачка памешчыка Ніна Купрыянава выдае атамана Зарубу, ад якога чакае дзіця, за абяцанне вызваліць яе бацьку.

Якім жа быў Міхас Яўхімавіч у жыцці, уяўленне можна атрымаць са згадка Яна Скрыгана «Ранішнія росы», што складаюць раздзел «Дадатак»: «Стрыманасць і неспрэднасць як бы вечна ваююць у ім. Ваюе і другое: то халодны, то цёплы тон шэрых вачэй, то строгія, рэзкія лініі поўных губ, то мяккая і даверлівая ўсмішка на іх [...] Ужо тады, з першых апавяданняў, ішла за ім слава рамантыка. Гэтая рамантыка акружала і яго біяграфію, як жа: гаданец духоўнай семінарыі — і чырвонаармеец, сын палка — і камуніст, спявак тонкіх пакут каханья, духоўнага разладу — і камісар. Не дзіва, што я, правінцыяльны хлапчук, глядзеў на яго як зачараваны».

А якім быў Міхас Зарэцкі як пісьменнік, аб яго вялікім унёску ў нацыянальнае прыгожае пісьменства можна даведацца з прадмовы Івана Саверчанкі «У віры жыцця». Дастаткова гэтай

высновы, каб упэўніцца, наколькі Іван Васільевіч выразна падкрэсліў адметнасць таленавітага творцы: «М. Зарэцкі — бліскучы майстар слова, у творах якога знайшлі мастацкае ўвасабленне глыбокія філасофскія ідэі і складаны маральна-этычныя праблемы. Да несумненых творчых заслуг пісьменніка належыць мастацкае асэнсаванне глы-

«Стрыманасць і неспрэднасць як бы вечна ваююць у ім. Ваюе і другое: то халодны, то цёплы тон шэрых вачэй, то строгія, рэзкія лініі поўных губ, то мяккая і даверлівая ўсмішка на іх [...] Ужо тады, з першых апавяданняў, ішла за ім слава рамантыка. Гэтая рамантыка акружала і яго біяграфію, як жа: гаданец духоўнай семінарыі — і чырвонаармеец, сын палка — і камуніст, спявак тонкіх пакут каханья, духоўнага разладу — і камісар. Не дзіва, што я, правінцыяльны хлапчук, глядзеў на яго як зачараваны»

бокай узаемазалежнасці паміж асобай і грамадскімі працэсамі. Мастацкімі сродкамі майстар слова раскрыў уздзеянне грамадска-палітычных падзей на жыццё канкрэтнага чалавека. Ён бліскача паказаў, што сістэма каштоўнасцей і светапогляд асобы надзвычай моцна ўплываюць на сацыяльныя паводзіны індывідуума, вызначаюць характар яго ўдзелу ў грамадскім жыцці».

Наколькі пакут адпавядае ісціне, чытач пераканаецца, пазнаёміўшыся з «Выбранымі творами» Міхаса Зарэцкага. А тым, хто з'яўляецца прыхільнікам гэтай серыі, з неярпеннем будучы чакаць яе чарговы том.

Вадзім ЯРМОЛЬЧЫК

Пачнём з... яйка

Нечаканы заглавак, ці не праўда? Калі ж разабрацца, нічога дзіўнага. Як сведчыць Артур Зельскі, аўтар кнігі «Менск зачараваны», выпушчанай выдавецтвам «Беларусь», «старажытныя рымляне кожны абед пачыналі з ужывання яек. Гэта ўвайшло ў прымалыя — пачаць з самага пачатку». Калі ж прамаўляць на латыні, то атрымаецца ab ovo, што ў перакладзе на беларускую мову і азначае «з яйка». Паколькі ў гэтую кнігу ўвайшлі, як сведчыць яе падзаглавак, «казкі, паданні і легенды слаўнага места Менскага», то праз згаданыя творы ў пэўнай ступені паўстае і частка гісторыі, хоць і невялікая, нашай сталіцы.

Лепш асэнсоўваць яе можна з даўніх падзей. Хай асобныя з іх дакументальна не пацверджаны, але легенды, паданні цікавыя тым, што, выглядаючы ў нечым рамантычна, а ў чымсьці паэтычна, надаюць своеасабліваю акарасу мінуламу...

Пачаць з пачатку, ab ovo, дазваляе твор «Паданне пра Свіслочча», у якім казаная аснова: «Было гэта вельмі-вельмі даўно. Так даўно, што не трымае тых падзей чалавечая памяць. Жылі-былі некалі на Свіслоччы вадзянік і лесавік. Ладна жылі, у згодзе ды і ласцы, як добрыя суседзі. Але аднойчы...» Усё, як і ў людзей. Сябравалі, хаўрусавалі, але раптам чорная кошка паміж імі нібы прабегла. Прычыну заўсёды знайсці можна, а калі яе і шукаць не трэба, то добра не чакай: «Вадзянік у тую раніцу ці не з той нагі падняўся, ці то галава яму балела — бо жлукціў ён увечары настой дурнап'яну, скакаў з кікірамі, уздымаў хвалі на рацэ, — а можа была і нейкая іншая прычына — у той дзень быў ён не ў гуморы».

Не толькі пасварыліся вадзянік з лесавіком: «Счапіліся яны, і біліся, і тузаліся. Ляцелі ў бакі пасмы водарасцей, кавалкі скурны, шматкі моху, расліны і нейкія анучкі». Толькі тады перасталі

біцца, калі абодвум перапала. А пасля ўпэўніліся, што далейшая бойка ні да чаго добрага не прывядзе. Ды ўсё адно мірыцца не збіраліся. Асабліва Вадзянік, які прапанаваў перанесці «вельзарны валун, што ляжаў на ўзгорку». Хто аднясе яго «да бліжэйшага скрываўнага дарог, той і будзе гаспадаром Свіслоччы». Не сумняваўся, што пераможа. І перамог, калі б лесавік у апошні момант не падставіў яму падножку. Так і апынуліся каля разбітага карыта.

Працяг жа гэтай казанай гісторыі супадае з рэальнасцю. Бліжэй да нашага часу поруч з гэтым валуном на беразе Свіслочы рос вялікі дуб у чатыры абхваты. Непадалёку знаходзілася крынічка, вада якой мела лекавыя якасці. Нібыта валун гэты, празваны Дзедам, альбо Старым, а таксама дуб Волат і з'явілася пасля таго, як вадзянік і лесавік усё ж, нарэшце, назаўсёды памірыліся. Тут «гарэў свяшчэнны агонь, што зваўся Жыжаль». Гэтае месца з'яўлялася самым старажытным і апошнім язычніцкім капішчам у Мінску.

Пасля прачытання гэтай гісторыі да душы адразу святлее. Забываецца прыкра і неабавязковае, знікае адчуванне няпэўнасці і бязьваходнасці. Як і неаднойчы, пераконваешся, што неабходна

часцей зазіраць у першавытокі гісторыі свайго народа, свайі краіны, шукаючы ў іх тую аддушную, якая ўсяляе ўпэўненасць і аптымізм. Гэтаму спрыяе і кніга «Менск зачараваны», што дазваляе падарожжа ў даўніну прадоўжыць дзякуючы творам «Паданне пра Змееву гару», «Паданне пра Хлусаў мост», «Паданне пра Свіслацкую русалку», «Загадкі мініскіх падзямелляў»... З абавязковай прывязкай да пэўнага месца ў Мінску.

Гісторыі настолькі цікавыя, што хочацца верыць у іх праўдападобнасць: цяпер адбываецца шмат такога, што раней успрымалася неверагодным, але стала рэальнасцю. То чаму б сёе-тое з мінулага, чаму пакуль няма тлумачэння, не ўспрыняць як магчымае.

Не абышоў Артур Зельскі і падзей часоў Вялікай Айчыннай вайны: «Таямніца банды «Чорная кошка», «Палаючы танк», «Дом на Нямізе». Згаданыя творы вылучаюцца моцнай дакументальнай асновай. Гэта, аднак, не азначае адсутнасць у іх пэўнага легендарнага пачатку. На тое дзве прычыны. Неардыннарныя падзеі ў народнай памяці ці не заўсёды абстрактуюць падрабязнасці, калі поруч з рэальным суседнічае такое, праўдзівасць чаго не даказана, але ў магчымасць такога можна паверыць.

Гэта тычыцца і гісторыі, расказанай у нарысе «Дом на Нямізе». Звестак пра сям'ю Герасіменкаў — гаспадары Назара Юстрагавіча, яго жонку Таццяну Данаілаўну, іх дачку Люсю захаваўся не так і шмат. А памяць жыве. Не можа не жыць, бо людзі гэтыя з кагорты тых, хто ў акупаваным Мінску мужа змагаўся з нямецка-фашысцкімі нелюдзьмі.

Артур Зельскі з любоўю расказвае пра іх, асабліва пра юную Люсю.

Цяпер адна з мінскіх вуліц носіць імя Герасіменкаў. Помнік Люсі Герасіменцы ўстаноўлены каля цяперашняй гімназіі № 25. Пра гэта ведаюць многія. Але мала каму вядома, што пасля вайны жыхары дома пад нумарам 25 па Нямізе, дзе некалі жылі патрыёты, былі сведкамі дзіўнага выпадку: «Казалі, што нібыта цёплым летнім вечарам, калі ў двары нікога не было, раптам раздаваліся ўдары дзіцячага мяча то аб брук двара, то аб старое дрэва. [...] Нехта казаў, што нібыта чуў у пад'ездзе дзіцячы голас, які спяваў нейкую песеньку». Быццам гэта падавала голас юная Люся.

Ёсць у выданні і легенды, паданні, якія больш-менш вядомыя, але пададзены аўтарам па-новаму. Цікавая кніга атрымалася. І па-свойму сімптаматычная. Выдавецтва «Беларусь» працягвае ўдзяляць вялікую ўвагу краязнаўчай, гістарычнай літаратуры. У гэтую бібліятэчку добра ўпісваюцца і выданні з фальклорным зместам. «Менск зачараваны» Артура Зельскага — з іх шэрагу.

Валерый ЛІТВІНЕНКА

Адчуць пакліканне

Красавік — месяц нараджэння і адыходу ў вечнасць пісьменніцы Валянціны Коўтун. Так сімвалічна супала, што якраз гэтымі красавіцкімі днямі ў выдамай серыі «Беларускі кнігазбор» у выдавецтве «Беларуская навука» выйшаў том выбранага Валянціны Коўтун. У ім прадстаўлены рамандылогія «Крыж міласэрнасці», драматычная паэма «Шлях палачанкі», вершы, артыкулы. Укладальніца — літаратуразнаўца, кандыдат філалагічных навук, дактарант Інстытута літаратуразнаўства імя Янкі Купалы НАН Беларусі Ірына Багдановіч.

Маючы багаты вопыт эфiрных стасункаў з Валянцінай Міхайлаўнай, хачу прапанаваць чытачам «ЛіМа» некалькі згадак пра яе служэнне беларускаму слову...

Валянціна Коўтун была частым госцем літаратурных праграм Беларускага радыё. Мы сустрэліся ў далёкім 1988-м, калі ў выдавецтве «Юнацтва» выйшла яе кніга апавяданняў для старшакласнікаў «Калінавая гронка залата». Той першы эфiр шчасліва справакаваў нашу творчае супрацоўніцтва на больш чым два дзесяцігоддзі...

На ўсе мае прапановы яна адгукалася лёгка, з асаблівым зацікаўленнем. Выдатная суразмоўніца — глыбокая, удумлівая! А я умела імпрызізаваць! Думка нараджалася адразу ў студыі ў працэсе размовы. І так цікава было за гэтым сачыць, весці дыялог. У ім аднолькава ярка прысутнічала лагічнае і эмацыянальнае, тое, што называюць жывым эфiрным дыяганем. Яна заўсёды вельмі тонка адчувала зададзеную тэму гутаркі.

Папраўдзе, я дзівілася яе імпульсу і жаданню «выйсці» да слухача. Далёка не кожны пісьменнік рашаецца на такія пастаянныя публічныя іспыты. Цяпер разумею, гэта быў стан яе душы: у пастаянных думках пра літаратуру, сцвярджаючы сябе праз мастацкае слова і праўдзінны вобраз. Магчыма, таму спрыяў і статус кандыдата філалагічных навук, умненне ахапіць крытычным зрокам сам літаратурны працэс. Помню, у Валянціны Міхайлаўны была любімая фраза: «Трэба рабіць сваю работу». Гэта значыла: не плакацца, не скардзіцца на жыццё і абставіны, а годна і цярдліва спраўджаць дадзены Богам талент.

У розныя часы нашых стасункаў яна ў чымсьці нагадала мне сваіх гераінаў, а перадасім, канечне, Алаізу Пашкевіч (Цётку) і Еўфрасіню Полацкую. Не ў сэнсе саміх вобразаў, а памкненнаў душы, якія здольны сягнуць у розныя часы агульнай гісторыі. І апантанай веры ў тую справу, якая табе прадвызначана, якая цябе паклікала. Як умела яна зараджаць энергіяй любові да абраных ёю постацей! Яна сама, дарчы, прапанавала для Беларускага радыё інсцэніроўку паводле рамана-дылогіі «Крыж міласэрнасці», назваўшы яе радыёраманам, каб Алаіза Пашкевіч са сваёй эпохай засталася ў папулярным жанры радыёспектакля, які даступны шматлікім слухачам. Рэжысёр гэтай пастаноўкі Ігар Лапцінскі, у галоўнай ролі Алаізы — заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь Галіна Бальчэўская. Захоўваюцца ў нашых фондах і асобныя фрагменты рамана-жыцця «Паклікання», некалькі кампазіцый паводле вершаў, у тым ліку і дзіцячых твораў, а таксама цікавыя гутаркі з самой пісьменніцай.

Укладальнік тома «Выбранага» Валянціны Коўтун у серыі «Беларускі кнігазбор» Ірына Багдановіч расказала карэспандэнту «ЛіМа» пра сваю працу над выданнем і разуменне творчасці знакамітай пісьменніцы.

Агульнасць успрымання

Калі летась мне пазваніў галоўны рэдактар выдавецкай серыі «Беларускі кнігазбор» Кастусь Цвірка і прапанаваў стаць укладальніцай тома твораў Валянціны Коўтун, то я, крыху падумаўшы і ўзважыўшы ступень сваёй падрыхтаванасці для выканання такой даволі няпростай задачы, з радасцю пагадзілася. Разумею, што гэта адарве мяне ад уласных творчых планаў, але ж падалося вельмі важным уключыцца ў працу, каб актуалізаваць у сённяшнім дні літаратурную спадчыну яркай і таленавітай пісьменніцы, творы якой у нас ужо добрае дзесяцігоддзе не перавыдаліся. А летась якраз быў 75-гадовы юбілей Валянціны Коўтун, хоць, на жаль, таксама і 10-гадовы з моманту адыходу ў вечнасць. У зорнай спеласці яе таленту, які яшчэ шмат абяцаў і мог здзейсніць, абарваўся творчы лёс, пакінуўшы нам промні святла сваіх герояў і вобразаў, а таксама застаўшыся ў нечым недагавораным, загадкавым. Не магу сказаць, што мяне звязвалі з Валянцінай пры яе жыцці блізкія сяброўскія адносіны, хоць мы былі знаёмыя. Хутэй пэўна блізкасць ва ўспрыманні нашага беларускага светабыцця, агульнасць захаплення такімі постацямі, як Цётка і Еўфрасіня Полацкая, што сталі ключавымі ў пісьменніцкім

Валянціна Міхайлаўна прымала ўдзел у розных маіх праграмах: «Крылы», «Гаспода», «Даліягяды». «Нам засталася спадчына», часцей гэта быў прамы эфiр. Для прыкладу назаву некалькі тэм: «Мастацкае ўяўленне і сіла факта», «Герой і паралельныя светы ў гістарычным жанры», «Вобраз маці і катэгорыя святасці ў літаратурных творах», «Мастацкі жанр і аўтарскі пошук», «Жаночы характар у творах беларускіх аўтараў», «Архітэктоніка кнігі», «Жыццё, доля, лёс» ды іншыя. Часам яна сама прапаноўвала тэму для гутаркі. І гэта было звязана з тым, над чым яна на той момант працавала. Я спрабавала падлічыць нашы эфiрныя сустрэчы — аказалася недзе каля трыццаці! Паводле іх можна некалі скласці ўнікальны жыццёпіс пісьменніцы.

Увогуле, у мяне засталася ўражанне, што Валянціна Міхайлаўна важна было агучыць свае творчыя сумненні і асобныя планы. «Добра пагаварылі», — з хітрынкаю ў голасе казала яна пасля нашых вечаровых размоў па тэлефоне, якія надараліся досыць часта і вельмі натуральна спалучалі жарт і сур'эзныя рэчы. Такі своеасаблівы працяг традыцыйных гутарак, але ў іх была іншая стылістыка, хаця мэта тая ж — пачуць сябе. Яе галоўным клопатам найперш была літаратура. Пакідаючы мне аўтограф на адной са сваіх пазычаных кніг, яна пажадала «любоўі і новых глабальных поспехаў у Літаратуры і радыёкраіне». Думаю, невядома слова «Літаратуры» было напісана менавіта з вялікай літары. Яна ўспрымала гэта як агульную духоўную прастору, аддаючы належнае ролі беларускага эфiру ў папулярнасці творчасці сучасных аўтараў і, безумоўна, — нацыянальнай класікі.

Мне вельмі імпанавалі ў ёй імпульсіўнасць і выверанасць у адносінах да сітуацый як творчых, так і жыццёвых. Можна сказаць, погляд лірыка і прагматыка ў адной асобе. Нягледзячы на істотную розніцу ва ўзросце, мы знаходзілі шмат агульных тэм. І гаварылі адкрыта, на той дэяральнай ноце, якую не з кожным равеснікам знойдзеш. Помню, як яна смяялася, абуралася, радавалася, але каб скардзілася — не... Яна была выключным арганізатарам. Вяла да тых, каго сама любіла і кім захаплялася. Умела сабраць творчых людзей у вандроўку на радзіму Цёткі — Стары Двор, Астрына, Васілішкі, Шчучын — або эладзіць пілігрымку да святой ігуменні Еўфрасіні ў Полацк. Яна шмат разоў запрашала на радзіму, у Пінск, але ў мяне штыосьці ўсё не атрымлівалася. А шкада...

Яшчэ прыжыццёвы свой зборнік выбранай пазіі Валянціны Міхайлаўна назвала «Свяча любові». Помню, рыхтуючы выданне да друку, шмат разважала пра назву — «менавіта свяча, а не свечка». Як сімвал, як каштоўны збан, які захоўвае любові і надзяляе ёю ўсіх, хто жадае прыняць гэты божа дар. «Разумееш, Галіна, тут зусім іншае. Яно і гучыць узвышана — свя-ча!» Дарчы, паводле гэтай кнігі да 70-годдзя аўтаркі (але, на вялікі жаль, ужо

без яе) мы запісалі радыёкампазіцыю ў цудоўным выкананні народнай артысткі Беларусі Мары Захаравіч, да якой яна ставілася з вялікай пашанай. А Марыя Георгіеўна высока цаніла творчасць пісьменніцы Валянціны Коўтун. Цікава, што ў лёсе абедзвюх гэтых жанчын, таленавітых і ахвярных у служэнні беларускаму слову, добрым геніем застаўся народны пісьменнік Беларусі Іван Мележ. Марыя Захаравіч бліскуча сыграла на кулалаўскай сцэне Ганну Чарнушку ў спектаклі «Людзі на балоце» паводле культавага рамана Мележа. А Валянціна Коўтун на пачатку свайго літаратурнага шляху атрымала ад класіка падтрымку — ён рокаментаваў маладую паэтку для ўступлення ў Саюз пісьменнікаў.

Пасля прамога эфiру ў студыі Беларускага радыё, 5 красавіка 2006 г.

Проста супадзеннем ці знакам нябэсаў сёння можна назваць той факт, што апошняя гутарка на тэму «Далёкае і блізкае», якую мы запісалі з Валянцінай Міхайлаўнай для праграмы «Нам засталася спадчына», была прысвечана 90-годдзю Івана Мележа і выйшла ў эфiр 14 лютага 2011 года. Мая гасця паспела яшчэ раз прызнацца ў любові і ўдзячнасці свайму настаўніку. Як кажуць, шырока, на ўвесь свет, не шкадуючы самых лепшых слоў і захаплення, з той асаблівай пашанай, з якой ставіцца да людзей абраных. Жыццё пацвердзіла, што даўнае бласлаўненне Івана Паўлавіча не было авансам, пісьменніца Валянціна Коўтун усёй сваёй творчасцю апраўдала яго высокі давер.

...Так і засталася ў маёй памяці: мы ідзём па вуліцы Макаенка, я праводжу яе на метро. Сярэдзіна красавіка, лёгкая смуга першай зеляніны, сонечна і цёпла. Праз дзень-другі яна збіраецца ехаць на сваю Піншчыну па важных для яе справах. Кажу, што затрымаецца не больш, чым на тыдзень, а там — сустрэнемся, ёсць пра што зноў пагаварыць у эфiры. На знаёмай прыязнай усмешцы развіталася...

Галіна ШАБЛІНСКАЯ

Талент, у нечым недагавораны

лёсе Валянціны Коўтун, надаўшы яе творчасці маштабнасць і агульнанацыянальную значнасць. Праца ж над укладаннем тома выбраных твораў пісьменніцы заўсёды дае магчымасць заглябіцца ў яе творчую індывідуальнасць, абяцае стаць цікавым літаратуразнаўчым і тэксталагічным падарожжам. Ну а своеасаблівай «дарожнай мапай» для мяне ў гэтым падарожжы ўжо быў мой артыкул пра Валянціну Коўтун, напісаны яшчэ ў 2011 годзе для часопіса «Наша вера», дзе я зрабіла спробу асэнсавання на той момант ужо завершанага творчага шляху. Гэты артыкул лёг у аснову маёй прадымовы для кнігазбораўскага выдання.

Падарожжа ў сакральнае

Выправілася ў гэтае «літаратуразнаўчае падарожжа», перажываючы яго як цікавую прыгуду: перачытала прыжыццёвыя пазычаныя зборнікі Валянціны Коўтун, адкрыла для сябе яе апавяданні, па-новаму зірнула на раманы, захапалася ў артыкулы, раскіданыя па перыёдыцы, прагледзела перапіску... Шмат месцаў правяла за вывучэннем багатага архіўнага фонду пісьменніцы, які зараз захоўваецца ў Беларускам дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва. У выніку той корпус твораў, які быў мною адабраны для выдання і найлепш, як мне здавалася, сведчыць пра шматграннасць выбітнага таленту

пісьменніцы, шмат перавысіў магчымы аб'ём выдання. Таму, на жаль, прышлося яго істотна скарачаць. Аднак нават пасля гэтага том, на маю думку, паўнаўтарска прадстаўляе творчую асобу Валянціны Коўтун.

Шлях да высокага

Аснову зместу складае рамандылогія «Крыж міласэрнасці», прысвечаны Алаізе Пашкевіч (Цётцы). У літаратурнай

спадчыне В. Коўтун ёсць два завершаныя раманы: адзін ужо названы, другі — «Паклікання», прысвечаны святой ахоўніцы Беларусі Еўфрасіні Полацкай. Менавіта гэтыя дзве гістарычныя постаці вельмі моцна паўплывалі на пісьменніцу, літаральна не адпуская яе творчае ўяўленне, выклікаючы да жыцця ўсё новае вобразнае асэнсаванні ў розных жанрах і формах. У нашым выданні падалося слухным прадставіць поўнамаштабны вобраз Цёткі раманнай формай, а вобраз Еўфрасіні — у жанры драматычнай паэмы, або «першага беларускага нацыянальнага хрысціянскага эпаса», па вызначэнні самой аўтаркі. Дапаўняюць змест вершы, на жаль, вельмі нешматлікія, аднак і яны даюць адчуць вышыню пазычанга таленту В. Коўтун, які вызначае адмысловая метафарычнасць, сімволіка сэнсаў, калі зямное пераліваецца ў нябеснае, а таксама выразная грамадзянская пазіцыя паэта-творцы, вуснамі якога прамаўляе сама Айчына ў сваім мінулым, цяперашнім і будучым. Выразную старонку выдання склалі бліскучыя «ўспамінальныя» артыкулы В. Коўтун, прысвечаныя знымым пісьменнікам-сучаснікам, з якімі яна сябрала і якія сталі знакавымі постацямі сучаснага нацыянальнага беларусаў. Завяршае змястоўную частку кнігі пранікнёны артыкул пісьменніцы Хрысціны Лялюко, якая дзеліцца сяброўскімі ўспамінамі пра Валянціну Коўтун і робіць важныя акцэнтны ў асэнсаванні яе асобы і творчасці.

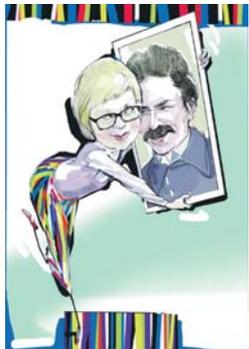
Спадзяюся, што ў абвешчаны сёлета Год гістарычнай памяці том выбраных твораў Валянціны Коўтун у серыі «Беларускі кнігазбор» стане належным падарункам беларускаму чытачу.

Падрыхтавала Яна БУДОВІЧ

Эпіграмы

Ірына БАГДАНОВІЧ

І паэтэса, і даследчык
З душой і сэрцам пілігрыма.
І гэта ўсё — гатоў засведчыць —
Ірына з прозвішчам Максіма.

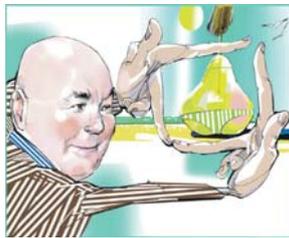
Змітрок МАРОЗАЎ

Ён да радка радок прытуліць,
Памерае да міліметра
І так, як у вянок цыбулю,
Пляцэ ў вянок вянкi санетаў.

Міхась СЛІВА

Быў Вішня гумарыстам
адмысловым —
З ім кожнаму было заўжды
не скрушна.
Калі ж з'явіўся Сліва ў Рагачове,
То хутка, пэўна,
з'явіцца і Груша.

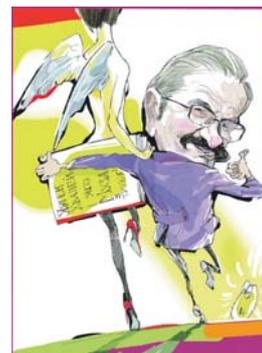
Кацярына
ХАДАСЕВІЧ-ЛІСАВАЯ

Ці пнём саву,
Ці аб яго савой,

Як ні мудры тут
над развязкай,
Ды толькі Хадасевіч
з Лісавой
Адну на дзвюх напішуць казку.

Яўген ХВАЛЕЙ

Не трэба Хвалею ялею.
Падлеткі даўно з інтарэсам
Чытаюць

«Прынцэсу...» Хвалея,
Няхай і «...з тусюўкі» прынцэса.

Анатоль ЗЭКАЎ

Мінімалкі,
ці Міні-мініячоры

У пошуках ічася
Ісці трэба к храму.
А мы замест гэтага
Ходзім у краму.

Да падначаленых
Ставіўся з гідкасцю,
А перад ішфам — заўжды
Толькі з гібкасцю.

Мая ж ты кніжная
Паліца.
З-за інтэрнэту
Без патрэбы зноў пыліцца.

Хацеў калісьці
Касманаўтам стаць.
А сёння...
Хоць бы з ложка ўстаць.

Хто схопіць больш,
А хтосьці — меней.
Усё залежыць
Ад памеру жмені.

Адчуў я перад жонкаю
Сябе зусім няёмка,
Бо ў снах прыходзіць не яна,
А незнаёмка.

Недарагі
Патрэбен брэнд?
Дык завітайце
Ў «сканд-хэнд».

Анатоль ПАЛЫНСКІ

З каго смяёмся?..

Трымкі і забабоны...
Не толькі ў Афрыцы

Мой далёкі сваяк пасля вяртання з афрыканскай краіны Маўрытаніі, дзе некалькі гадоў быў у заробках, шмат цікавага распавядаў пра гэты кантынент. А яшчэ пацяшаўся ён з тамтэйшых забабонаў.

Неяк, кажа, стаў сведкам сцэнкай, якая дужа яго расмяшыла.

— Уявіце сабе: іду па вуліцы горада, калі можна назваць пасяленне горадам, і бачу, як двое маўраў пілююць пальму каля хагы.

Здзівіўся. Тут жа тых пальмаў — дзясяткаў-другі. Побач Сахара. Пацікавіўся, навошта дрэва губяць. Мову ён ужо больш-менш вывучыў. У адказ пачуў, што ў гаспадару доўгі час не можа зацяжарыць жонка. Ён звярнуўся да тутэйшага ведзьмака. Той прычыну гэтай бяды звёў да пальмы, маўляў, яна загавораная пракліццем некага з нядобрычліўцаў, таму, каб чары сышлі, трэба ад яе пазбавіцца. Рагаталі ўсе, слухаючы расповед. А ў сваім воку, між тым, бярвана не бачылі.

Ды ў нас жа, такіх цывілізаваных, ледзь ці не праз аднаго шпілкі ў адзежы носяць, каб не дай Бог хто не сурочыў. Калі хто пярэйдзе дарогу з пустым вядром — стрэс на ўвесь дзень. Затое калі з поўным — зарад бадзёрасці. А што да чорнай кошкі альбо проста кошкі пры першым кроку ў новую кватэру, тут без каментарыяў. Калі ж сказаў, што ў цябе ўсё складваецца найлепшым чынам — трэба пастукаць костачкай пальцаў па нечым драўляным. Зноў-такі, перш чым зірнуць на немаўля ўпершыню, трэба абавязкова паглядзець на свае пазногці. Галінку ад вазона нельга прасіць у сяброўкі, а трэба выкрасці, іначай не прыжывецца ў сваім гаршэчку. Мужчына не павінен наліваць гарэлку з левай рукі, іначай «дрэнна пойдзе»...

Усё гэта можна пералічваць і пералічваць. Мы з гэтым жывём, як з уласнымі радзімкамі на целе, і нічога, не смяёмся з сябе.

Многія старадаўнія забабоны асучасніваюцца. Калі раней, перш чым кінуць першую бульбінку ў барзану пры пасады, стукалі ёю па лбе і казалі, «каб расла як галава», то цяпер дадаюць: «...і чорненькім каб хапіла». Гэта значыць, на продаж закупаюцца кам каўказскай нацыянальнасці.

Забабоны падраздзяляюцца на класіфікацыі. Самыя распаўсюджаныя — сурокі. Яны могуць быць, як я вывёў са сваіх даследаванняў, падсыпанымі, падлігымі, накінутымі, падкапанымі, прыгаворанымі. Могуць перадавацца праз розныя прадметы: курныя яйкі, цыгарэты, гарэлку, віно, нажніцы, тканіну, грошы... Невыпадкава дасюль захавалася даўняя народная прыкмета, паводле якой нельга перадаваць рэчы альбо грошы з рук у рукі, бо яны могуць быць загаворанымі. У сучаснай інтэрпрэтацыі — носьбітамі чужой паскуднай энергетыкі. Таму браць іх можна толькі са стала, прылаўка, талеркі, з чаго заўгодна — толькі не з рук.

Можна кваліфікаваць забабоны і па-іншаму. Напрыклад, вы неспадзеўкі натрапілі на лапкі моху каля ўваходных дзвярэй альбо нітку на дзвярах. Ведзьмакі-знахары ў такім выпадку раіць не шукаць таго, хто гэта падклаў ці начапіў, а надзець рукавіцу і ўзяць тое нешта і да поўначы занесці на перакрыванне дарог ды закапаць. А лезці спаліць. Пры гэтым тройчы сільваюць праз левае плячо і, не абарочваючыся, вярнуцца дахаты. А каб раз і назаўсёды перасцерагчы сваё жытло ад пранікнення ўсялякай злыбяды, неабходна ўстанавіць на парозе надзейную аператыўную сурокавую абарону. Скарочана — НАСА.

Робіцца гэта вельмі проста. Свідруецца найтанчэйшым свердлам у парозе дзірку, устаўляецца ў яе іголку з ніткаю ў вушцы так, каб вастрыё іголки ледзь-ледзь вытыркалася з адтуліны. У выніку ліхадзей, які пастаянна чыніць шкоду, не здолее пераадолець гэты магутны абарончы рубец.

Узвядзенне дома таксама звязана з процьмай умоўнасцей-забабонаў. А як іначай, жытло — самае галоўнае для чалавека. У некаторых палескіх вёсках, напрыклад, гаспадар на тым месцы, дзе збіраецца будавацца, спачатку ставіць чыгун з павуком унутры. Калі за ноч насякомае саткала павуціну, значыць, у доме, які паўстане тут, будзе дастатак.

Калі ж дом завершаны, то гаспадар перакідае праз яго манету і потым гэтую манету аддае першаму галоднаму бедаку, які трапіў на вочы. Гэта каб грошай у доме не толькі сабе хапала, але і для тых, хто недадае.

Вось так. Смяіцца з жыхароў далёкага чорнага кантынента — прасцей простага. А з сябе? Забабонаў — яны не толькі ў Афрыцы забабоны.

Анатоль КРЭЙДЗІЧ

Хто ляціць на фестываль?

Байка

На ўскрайку лесу птушак сход сабраўся, да выступлення кожны рыхтаваўся. Пытанне важнае абмеркаваць жадалі: Хто будзе браць удзел у фестывалі? Хто сярод іх найлепшы вакаліст? Хто з самым звонкім голасам саліст? І Дзяцел, і Пугач трымалі слова... Надоўга зацягнулася размова. Вердыкт нарэшце вынесла Зяўля: «На конкурс мы адправім Салаўя». Варона загарланіла: «Вы чулі? Адумайцеся! Лепей буду я! Няблага Салавей п'яе на ўлэсці Або ў садку цяністым свае песні. Але ж так мала! Як сям'ю стварае, Саліст у той жа момант замаўкае. А я цялоўткі год сябрую з песняй, І творчасць маю знае ўсё Палессе!» Паслухаў сход Варону — і, на жаль, Гарластая ляціць на фестываль. Здагадваемся мы, што будзе далей, Што вырашыць журы на фестывалі. Шкада: бярыца часам пад увагу Не сіпільны талент, а нахабства і «адвага»...

Міхась ШАВЕЛЬ

Часам сустракаеш людзей і ў гутарцы з імі даведаешся такія цікавыя гісторыі, што самому нічога не трэба выдумляць. Па працы мне нядаўна давялося падпісваць адну дамову. Са свайго боку я ліха паставіў аўтограф і чакаю таго ж самага ад новага партнёра. А вось так званы іншы бок нешта замарудзіў: стаў ляпаць сябе па кішэнях, падобна, шукаючы ручку. Я свой «Паркер» да таго часу паспеў прыбраць у партфель і пачынаю таксама на аўтамаце кешкацца.

— Вазьміце маю, — прапанаваў я.
— Не... Прабачце, — адмовіўся мужчына. — Дакументы я падпісваю толькі сваёй. Гэта ў мяне з юнацтва.

— А што так? — цікаўлюся.
— А вось быў выпадак...

Далей, як вярта было чакаць, прагучала гісторыя:
— Я тады вучыўся ў тэхнікуме на апошнім курсе, і было гэта восенню (віднелася тады позна). Неяк так атрымалася, што на заняткі прыйшоў я самы першы, амаль што зацемна...

Хацеў уключыць святло, але вочы ўжо зачаліся за стол выкладчыка, на якім ляжаў разгорнуты журнал. Гэта ж, думаю, якая халява, які шанц без клопатаў павысіць сваю паспяховаць! Можна, нават стыпендыю павышаную атрымаць. Журнал, мабыць, з вечара не прыбралі, а можа, выкладчыца з раніцы прынесла, пакінула і сышла па важных справах. Ды гэта і не важна. А гэты чортаў журнал так і вабіць, так і вабіць... Гадоў мне сямнаццаць тады было, можна сказаць, дзіцячы розум. Але ж да яго — амаль дарослы «талент» падрабіць чужыя подпісы, почырк. Той выкладчыцы — дык няма прасцей! Значыць, грэх не скарыстацца?! Так я і думаю.

А далей сеў за стол, выцягнуў з прыбора, што на стала стаяў, адну з самапісак, наспраць свайго прозвішча, а яно апошняе ў спісе, паставіў пару пяцёркаў. Потым падумаў: чаму б сваім сябрам не паспрыяць? Ім таксама паспяховаць павысіў... Усё, справа зроблена. Я іду да дзвярэй, уключаю святло. А тут ужо і аднакурснікі сталі з'яўляцца, услед за імі выкладчыца зайшла.

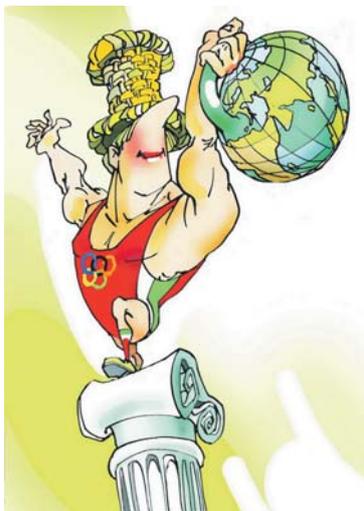
Бачу, глянула яна ў журнал і аж з твару змянілася: вочы халоднымі сталі, злымі... Называе прозвішчы — маё, маіх сяброў. Загадвае, каб усталі і на выкладчыца павысіць... Дырэктар нам уставіў на першае чысло і пагражаў усіх пазбавіць стыпендыі. Я, каб не падстаўляць таварышаў, адразу прызнаўся ў сваім граху. Увогуле, аднаго мяне за правіну, несумяшчальную з высокім званнем савецкага студэнта, пазбавілі стыпендыі. Вось табе і павысіў паспяховаць...

Пасля гэтага разнесу мы з сябрамі, павесіўшы галовы, вярнуліся на заняткі. І толькі потым, пасля іх, я падшоў да выкладчыцы, спытаў, як ёй удалося так хутка ўсё убачыць і зразумець? Можна, нехта ўсё-такі выдаў?

Аказалася, што дурань я сам, бо адзнакі — і сабе, і сваім сябрам — выставіў у цемры чужой самапіскай, якая першай трапіла мне ў рукі, а яна аказалася з зялёным стрыжнем... Так што цяпер — прабачце — ужо навучаны: карыстаюся толькі сваёй.

На гэтым мой суразмоўца падпісаў дамову і схваў сваю ручку ў кішэню.

Віталь ЖУРАЎСкі Жыццёвы анекдот (гісторыка)

Вера БУЛАНДА Паслухмяны пацыент

Такі ў мяне сябар — трымаецца праві!
«У вас рэўматызм, — яму доктар сказаў. — Залішняя вільгаць нашкодзіць вам, Павел...»
І той паслухмяна вады пазбязгаў.

Прыходзіць да медыка з сумам і скрухай.
— Ну, што ў гэты раз да мяне прывяло?
— Скажыце, я, можа, няўважліва слухаў?
Ці можна мне ў душы? Я не мыўся даўно!

Думкі людзей вялікіх, сярэдных і тэр'ера Фафіка

● Адной з самых распаўсюджаных хвароб з'яўляецца дыягназ.
Карл Краус

● Адным падняццем нагі сабака з цэменту робіць камень.
Фафік, тэр'ер

● Актрыса А. і актрыса Б. могуць сысціся толькі ў адным: што актрыса В. — ніякая не актрыса.
Аўтар невядомы

● Будзь альтруістам — шануй эгаізм другіх!
Станіслаў Ежы Лец

● Ад тыгра ўцячы можна — не ўцячэш ад блох.
Фафік, тэр'ер

● Грамадскія заслугі маюць як аптымісты, так і песімісты. Аптыміст, напрыклад, вынайшаў аэраплан, песіміст — парашут.
Джордж Бернард Шоу

● Заўтра — самы заняты дзень года.
Іспанскае

● Вопыт — гэта грэбень, які прырода дае нам, калі мы ўжо лысыя.
Кітайскае

Сабраў і пераклаў
Міхась МІРАНОВІЧ.

Анекдоты

Адна суседка просіць другую:
— Прэзентуй мне свой фотаздымак, калі ласка.
— А навошта?
— Я яго ў буфет пастаўлю, каб дзеці баяліся па цукеркі лазіць.

Цікавае назіранне я зрабіў. Калі стаць на вуліцы і доўга глядзець на неба, дык усе навокал зробіць тое ж самае.

Муж пытаецца ў жонкі:
— Ну і чаго ты гэтак разраўлася? Я ж не на дзесяць гадоў ад'язджаю, а ўсяго на месяц.
— Ведаю я цябе: кажаш, што на месяц, а сам вярнешся праз тры дні.

Дачка скардзіцца бацьку:
— Тата, я баюся, што мяне ніхто не возьме замуж.

— А ты вазьмі ў мамы нагаворнае зелье.
— А яно ў яе ёсць?
— Павінна быць. Іншай прычыны, чаму я на ёй ажаніўся, не бачу.

Размова двух сяброў:
— Пеця просіць у мяне грошай. Не ведаю, варта яму даваць ці не.
— Абавязкова дай. Абавязкова!
— А чаму абавязкова?
— Інакш ён у мяне папросіць.

Жонка кажа мужу:
— Дзякуй, каб звязць табе світар, патрэбны тры авечкі.
— Во, а я не ведаў, што авечкі ўмеюць вязаць.

У дзяцей пытаюцца:
— Вы браты?
— Не, мы блізніцы.
— А браты і блізніцы — хіба не адно і тое ж?
— Не заўсёды. Мы, напрыклад, сёстры.

Даслаў Міхась ЗНАК

Малюнкі Алега КАРПОВІЧА

Прэмія як стымул

У літаратурным працэсе асобнае месца займае тема аднак творчых здобыткаў. Дзяржаўнымі ўзнагародамі, прэміямі... Як, зразумела, і чытацкай увагай. І даволі часта ў сістэме зносінаў пісьменніка з грамадствам, творцы з уладай узнікаюць самыя розныя непаразуменні. Паэты, празаікі, драматургі, аддаючы шмат сіл для стварэння свайго твора, выяўляючы сваю пазіцыю, выносячы мастацкі вердыкт часу і простору, патрабуюць да сябе і адпаведнай увагі.

І калі з раманамі, апавесцямі, нават п'есамі ўсё больш-менш зразумела, то разгледзець, напрыклад, таленавітага літаратурнага крытыка не заўсёды атрымліваецца. Што ўжо казаць пра пераклад. А, між тым, без перакладных кніг і сам выдавецкі працэс, само развіццё нацыянальнай мастацкай літаратуры мізарнеюць, губляюцца ва ўнутраных, часам даволі абмежаваных абсягах.

І калі ў беларускай літаратуры 1940—1980 не так і шмат было «чыстых» перакладчыкаў, то сваю актыўнасць на самым высокім узроўні ў мастацкім перастварэнні праяўлялі Якуб Колас, Янка Купала, Аркадзь Куляшоў, Уладзімір Караткевіч, Рыгор Барадудлін, многія вядомыя паэты і празаікі. І што кідалася ў вочы: іх творчая дзейнасць у гэтай галіне адзначалася высокімі ўзнагародамі. Нават Дзяржаўнай прэміяй БССР. Аркадзь Куляшоў атрымаў яе за пераклады паэзіі Міхаіла Лермантава (выйшла і асобная кніжка рускага паэта па-беларуску — «Выбраная паэзія»), паэмы «Энеіда» Івана Катлярэўскага, «Спеў аб Гаяваце» Генры Лангфела. Рыгор Барадудлін як за арыгінальную паэтычную творчасць — зборнік вершаў «Рум», так і за кнігу перакладаў выбранай лірыкі Федэрыка Лоркі «Блакiтны звон Гранады». Ніл Гілевіч — за кнігу паэзіі «У добрай згодзе» і перакладчыцкую дзейнасць. Язэпа Семяжона ў 1982 годзе адзначылі Дзяржаўнай прэміяй БССР за пераклад паэмы «Песня пра зубра» Міколы Гусоўскага. У 1992-м лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь стаў Васіль Семуха за перастварэнне рамана Томаса Мана «Доктар Фаўстус». У 2000 годзе Уладзімір Скарынін быў адзначаны Дзяржаўнай прэміяй Рэспублікі Беларусь за пераклад паэмы Дантэ Аліг'еры «Боская камедыя».

Але ў Саюзе пісьменнікаў неаднойчы ўзнікала пытанне пра выдзяленне асобнай пазіцыі ў прэміяльным раскладзе па прысуджэнні Дзяржаўнай прэміі БССР менавіта за мастацкі пераклад. Творцы, кіраўніцтва Саюза пісьменнікаў, крытыкі і літаратуразнаўцы разумелі, што далейшае развіццё гэтага віду літаратуры патрабуе больш пільнай увагі. Часцей сталі разглядацца пытанні мастацкіх пераўвасабленняў на старонках літаратурна-мастацкіх перыядычных выданняў. Выходзілі працы, даследаванні, прысвечаныя перакладчыцкай дзейнасці Янкі Купалы, Аркадзя Куляшова, іншых вядомых творцаў.

І ў верасні 1979 года старшыня Камітэта па Дзяржаўных прэміях БССР у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры Пятрусь Броўка і першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР Іван Шамякін звяртаюцца ў Цэнтральны камітэт Камуністычнай партыі Беларусі і Савет міністраў БССР. Письмо досыць лаканічнае і ў прыпынцы яснае, канкрэтнае. Усё па сутнасці. Працуюць гэты зварот: «Камітэт па Дзяржаўных прэміях БССР у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры

і Саюз пісьменнікаў БССР просяць устанавіць дадаткова адну прэмію за лепшыя пераклады твораў беларускай літаратуры на рускую мову і мовы брацкіх савецкіх рэспублік і твораў мастацкай літаратуры народаў СССР і прагрэсіўных літаратур свету на беларускую мову. Такая прэмія была б выдатным стымулам для перакладчыкаў, узяла б іх творчую актыўнасць, спрыяла б павышэнню мастацкага ўзроўню перакладаў, служыла б высакароднай справе развіцця літаратурных сувязяў. Перспектыва атрымання ганаровага звання лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР прыцягнула б да высакароднай справы перакладаў найбольш вядомых савецкіх празаікаў, паэтаў, драматургаў».

Тут яшчэ адзін клопат выяўляецца... Кнігі беларускіх пісьменнікаў шмат выдаваліся ў Маскве і Ленінградзе ў перакладзе на рускую мову. У выдавецтвах «Художественная литература», «Советский писатель», «Молодая гвардия», «Детская литература»... За гады савецкай улады сфарміраваўся вялікі атрад перакладчыкаў.

Калаж Святланы Гарсонскай.

Сярод іх — Мікалай Гарбанюў, Арсеній Астроўскі, Іна Сяргеева, Якаў Хелемскі, Валянціна Шчадрына, Уладзімір Дзяржавін, Мікалай Браўн... Творы беларускіх аўтараў за ахвотай перакладлі Сяргей Гарадзецкі, Аляксандр Пракоф'еў, Міхаіл Ісакоўскі, Аляксандр Твардоўскі. І ў Мінску шмат хто вызначыўся на ніве пераўвасаблення беларускай літаратуры на рускую мову: Браніслаў Спрывчан, Валянцін Тарас, Уладзімір Жыжэнка, Георгій Папоў... Іх праца таксама патрабавала ацэнкі. Дзі і ў 1960—1970 гг. пачала выяўляцца асаблівая увага да беларускай літаратуры з боку перакладчыкаў на мовы народаў Савецкага Саюза, мовы народаў сацыялістычных краін Еўропы і Азіі. Такая праца наслала выдатны характар прапаганды нашага мастацкага слова, а значыць, і Беларусі ў свеце.

На звароце аўтарытэтных Пятруся Броўкі і Івана Шамякіна (каму, як не ім, народнаму паэту Беларусі і народнаму пісьменніку Беларусі, ведаць вагу перакладчыцкай працы, яе ролю для нацыянальнай мастацкай літаратуры?) сакратар ЦК КПБ А. Кузьмін накладвае рэзалюцыю: «Тав. Петрашкевічу А. Л. Уносьце прапанову. Я — за. (Подпіс)».

Здавалася б, паразуменне ў ЦК знойдзена... І, магчыма, у Саюзе пісьменнікаў ужо разлічалі на становае вырашэнне пытання. У той час выходзіў альманах

перакладаў «Далягяды». Пасля з яго вылучыўся новы альманах «Братэрства». Выдавецтва «Мастацкая літаратура» выпускала серыі «Проза народаў СССР» і «Паэзія народаў СССР».

І толькі напрыканцы года — 18 снежня — у ЦК КПБ прыходзіць адказ з Савета Міністраў БССР за подпісам намесніка старшыні Савета Міністраў рэспублікі Н. Сняжковай. Назва дакумента — «Аб усталяванні Дзяржаўнай прэміі БССР за пераклады літаратурных твораў». І вось які вердыкт — канешне ж, абгрунтаваны, па-свойму вывераны і дакладны, але зусім без уліку пісьменніцкіх меркаванняў, без асэнсавання праблемы з пункту гледжання развіцця мастацкага перакладу як з'явы ў галіне культуры — выносяць ва ўрадзе: «У Саветце Міністраў БССР разгледжана прапанова тт. Броўкі І. П. і Шамякіна І. П. аб усталяванні дадаткова Дзяржаўнай прэміі БССР за лепшыя пераклады літаратурных твораў».

У адпаведнасці з пастановай ЦК КПБ і Савета Міністраў БССР ад 07.05.71 № 160 «Аб Дзяржаўных прэміях БССР» у галіне літаратуры, журналістыкі, мастацтва і архітэктуры ўстаноўлена дзевяць прэміяў, з якіх чатыры ў галіне літаратуры, у тым ліку:

- адна прэмія імя Я. Купалы — за творы паэзіі і драматургіі;
- адна прэмія імя Я. Коласа — за творы прозы і літаратуразнаўчыя працы;
- адна прэмія імя П. Н. Лепаўскага — за публіцыстычныя матэрыялы работнікаў рэдакцый, рабочых і сельскіх карэспандэнтаў, апублікаваных у друку, перададзеныя па радыё і тэлебачанню ці асобнымі кнігамі;
- адна прэмія — за творы літаратуры і мастацтва для дзяцей.

Ні ў адной з саюзных рэспублік Дзяржаўная прэмія ў галіне мастацкага перакладу не ўсталявалася.

У рэспубліцы прысуджаліся Дзяржаўная прэмія БССР за найлепшыя пераклады літаратурных твораў з ліку заснаваных.

Так, у 1970 годзе была прысуджана Дзяржаўная прэмія БССР імя Янкі Купалы народнаму паэту БССР Аркадзь Куляшоў за пераклады кніг «Выбраная паэзія» М. Ю. Лермантава, «Энеіда» І. П. Катлярэўскага і «Спеў аб Гаяваце» Генры Лангфела.

У сувязі з выкладзеным лічылі б неметазгодным устанавіць дадаткова Дзяржаўную прэмію БССР у галіне мастацкага перакладу літаратурных твораў, а разглядаць працы найбольш знаных перакладчыкаў на ўзроўні з усімі літаратурнымі творамі, якія вылучаюцца на саісканне Дзяржаўнай прэміі БССР.

Пытанне аб прысуджэнні Дзяржаўнай прэміі БССР вядомаму перакладчыку Якаву Хелемскаму можа быць разгледжана Камітэтам па Дзяржаўных прэміях БССР у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры ў ліку кандыдатур, вылучаных на саісканне Дзяржаўнай прэміі БССР 1980 года».

Так завяршылася гісторыя аднаго, як і зараз падаецца, лагічнага звароту. Становае вырашэнне магло б паспрыяць стварэнню больш прывабнага іміджу беларускай мастацкай літаратуры перад чытачом. Але «перспектыва атрымання ганаровага звання» для большасці перакладчыкаў мастацкай літаратуры так і засталася няспраўджанай перспектывай...

Мікола БЕРЛЕЖ

Ахмет Курбаньяпесаў.

Вершы неўміручага Максіма пераствораны на многія мовы народаў свету. Апошнім часам з'явіліся новыя публікацыі перакладаў. Выйшлі кнігі М. Багдановіча ў Таджыкістане, Славакіі і Сербіі, дзе жыве і працуе сапраўдны паўнамоцны прадстаўнік нашай літаратуры, добры сябар Беларусі Даяна Лазаравіч.

Імёны перакладчыкаў часам губляюцца ў цяніках памяці,

асабліва ў часіны, калі рушацца традыцыйныя літаратурныя сувязі. Хацелася б нагадаць яшчэ адно імя перастваральніка паэзіі Максіма Багдановіча: на туркменскую мову яго вершы пераўвасобіў Ахмет Курбаньяпесаў, які плённа працаваў у туркменскай савецкай літаратуры ў 1960—1980 гадах. Адну з кніг А. Курбаньяпесава для выдавецтва «Советский писатель» перастварыў на рускую мову Уладзімір Кастроў. Аўтарытэт гэтага паэта даволі высокі. І, відавочна, ужо тое, што ён узняўся за пераклад твораў свайго туркменскага калегі, носіць шматзначны характар.

Мне давялося сустракацца з Ахметам Курбаньяпесавым у рэдакцыі газеты «Эдэбят ве

сунгат» («Літаратура і мастацтва»), дзе ён тады працаваў. Ён цікавіўся беларускай літаратурай, распытваў у мяне пра нашых класікаў. І тое ямяногае, што я тады мог распавесці, успрымаў вельмі ўважліва, штосьці імкнуўся ўдакладніць... Сімпацтычны чалавек, вопытны літаратар, ён тады працаваў у кагорце такіх прафесіяналаў, як Тьрыкіш Джумгельдыеў, Яўшан Аннакурбанаў, Шадуруды Чарыкуліеў, Какабай Курбанмурадаў, Агултэч Аразбердыева, Алаяр Чурыеў, Какалы Бердыеў, Іазель Шакуліева... Дасведчаньня, настойлівыя, яркія творцы, яны складалі цікавую каманду рэдакцыі літаратурна-мастацкага штотыднёвіка. У «Эдэбят ве сунгат» у тыя, 1980-я, гады

былі надрукаваны творы Пімена Панчанкі, Янкі Брыля, Івана Чыгрынава, Алеся Жука, з нарысамі ў газеце выступалі беларусы Мікола Каліноўчыч. Мне ўдалося надрукаваць у «Эдэбят ве сунгат» артыкулы, рэцэнзіі, нататкі, прысвечаныя творчасці Барыса Мікуліча, Аркадзя Марціновіча, Янкі Купалы, Пятруся Броўкі...

Ахмет Курбаньяпесаў пераўвасобіў вершы Максіма Багдановіча для анталогіі беларускай дзіцячай літаратуры ў перакладзе на туркменскую мову — «Ачык асман», якая выйшла ў выдавецтва дзіцячай і вучэбнай, асветніцкай літаратуры «Ачык асман» («Яснае сонейка»). Тут прыгадаецца такая гісторыя... Багдановічам цікавіўся і народны паэт

Туркменістана Керым Курбаньяпесаў. Магчыма, якраз яму спыраша і заказваліся гэтыя пераклады. Але ў час, калі праца па падрыхтоўцы анталогіі пачыналася, у 1988 годзе, Керым-ага пайшоў з жыцця. І, відавочна, выдавецтва «Магарыф» звярнулася да Ахмета Курбаньяпесава... Так у кнізе «Ачык асман» з'явіліся творы беларускага класіка.

Светлай памяці Ахмет Курбаньяпесаў і зараз у полі зроку туркменскіх чытачоў. Магчыма, яны згадваюць і яго перакладчыцкую дзейнасць. А мы будзем памятаць, што менавіта гэты літаратар спрычыніўся да ўшанавання творчасці Максіма Багдановіча ў Каракумскім краі.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

Туркменскі перакладчык Багдановіча

Рамантызм як культурная эпоха, таварысты філаматаў і філарэтаў як асяродак зараджэння рамантызму, вобразная і жанравая сістэма рамантызму і постаці творцаў XIX—XXI стагоддзяў, якія працавалі альбо працуюць у гэтым літаратурным кірунку — гэтыя і некаторыя іншыя тэмы сталі прадметам абмеркаванняў і дыскусій на Другіх Кісялёўскіх навуковых чытаннях «Да 200-годдзя рамантызму ў Літаратуры Беларусі», прысвечаных памяці беларускага гісторыка, літаратуразнаўцы, археографа, пісьменніка.

Пра асобу Генадзя Кісялёва і яго ўплыў на сучасную літаратуразнаўчую навуку, пра ідэю навуковай канферэнцыі і яе перспектывы распавядае адна з арганізатараў сустрэчы даследчыкаў, доктар філалагічных навук, літаратурны крытык, публіцыст, загадчык аддзела тэорыі і гісторыі літаратуры Інстытута літаратуразнаўства імя Янкі Купалы НАН Беларусі Ганна Кісліцына.

Ад узнікнення задумы да рэалізацыі

Многія выступоўцы падчас чытаньня дакладаў з гонарам распавядалі аб тым, што ведалі Генадзя Васільевіча асабіста, некаторыя працавалі поруч з ім. Ідэя ж Кісялёўскіх чытанняў

і знаходкамі, дыскутаваць, а не проста чытаць тэксты дакладаў. Ужо на першых чытаннях у зале былі слухачы, якія не займаюцца навукай, але цікавяцца гэтым перыядам. Мне здаецца, гэта вельмі важна, каб навуковыя сустрэчы мелі яшчэ і адукацыйны характар. Як, дарэчы, калісьці адбывалася на пасяджэннях Інбелкульту.

XIX ст. Гэта быў неверагодны падарунак даследчыкам, якія атрымалі мажлівасць пабачыць выданні, што наогул рэдка пакідаюць бібліятэчныя сховішчы. Таксама трэба падзякаваць дырэктару ЦНБ Аляксандру Грушы, з якім ужо не першы раз супрацоўнічаю ў арганізацыі канферэнцый. Паўгода таму праходзіла мерапрыемства «Негтыповы Багдановіч», у якім прынялі ўдзел супрацоўнікі Інстытута літаратуразнаўства. Мне вельмі імпануе стаўленне Аляксандра Грушы да маіх прапаноў: прыходжу з ідэяй, апісаннем фармату і меркаваным спісам дакладаў, якія б было цікава паслухаць, і атрымліваю самую лепшую падтрымку — і ў прадстаўленні памяшкання, і ў арганізацыі выставак, і ў стварэнні рэкламных матэрыялаў. І нават у арганізацыі кавы-паўз, бо, як ні дзіўна гучыць, гэта таксама важны складнік мерапрыемстваў: у нязмушанай атмасферы нараджаюцца новыя праекты.

Роля Кісялёва для беларускай навукі, мне здаецца, ні ў кога не выклікае сумневаў. І гэта відаць хаця б па тым, што на чытаннях, якія носяць яго імя, узнімаліся тэмы, многімі з якіх ён цікавіўся ў сваіх даследаваннях. Так, пра ролю творчасці Адама Міцкевіча ў станаўленні рамантызму ў гісторыка-літаратурным дыскурсе Беларусі XIX стагоддзя расказала І. Багдановіч. Брала ўдзел у Кісялёўскіх чытаннях і дачка вучонага — Лія Кісялёва. Яна выступіла з дакладам «Амерыканка ў Польшчы» Аляксандра Тышынскага: раман-гібрыд». Дыскусію выклікала паведамленне-прэзентацыя В. Мартысюка «Мамертка... цікун... і славянскі балбагун»: Колькі слоў пра Мамэрта Рэніера». У ім было выказана меркаванне пра тое, што «Пінская шляхта» В. Дуніна-Марцінкевіча была напісана ў суаўтарстве, якое вызначылася ў наданні тэксту рэгіянальных прыкмет, што выявіліся ў дыялектных словах. Постаць М. Рэніера

Далоні, прыкладзеныя да дрэва Другія Кісялёўскія чытання

выспявала доўга. Тут сшылося адрозненне некалькіх фактараў. Мне хацелася зрабіць навуковае мерапрыемства ў крыху іншым фармаце, чым гэта робіцца звычайна. Справа ў тым, што ў 2019 годзе мяне запрасілі ў Рыгу прыняць удзел у міжнароднай канферэнцыі, прысвечанай стагоддзю латышскай паэтэсы Монты Кромы. Нягледзячы на тое, што гэта было грандыёзнае мерапрыемства, якое цягнулася тры дні і шырока асвятлялася прэсай, з дакладам на ім выступіла ўсяго дзевяць чалавек. Стаўка там была зроблена не на колькасць удзельнікаў, а на якасць іх паведамленняў. Затое ўваход быў вольны, і, дзякуючы інфармаванню СМІ, у зале сабраліся самыя звычайныя рыжанае, якія слухалі паведамленні з жывой цікавасцю. На другі дзень чытанні прадоўжыліся, і навукоўцы адказвалі на пытанні чытачоў пра жыццё і творчасць паэтэсы. Падкрэслію, у зале былі самыя звычайныя людзі, усіх узростаў! На трэці дзень навукоўцы правялі экскурсію па месцах, дзе жыла і працавала паэтка. І гэтая экскурсія з лекцыяй па ходзе маршрута сабрала вялізны натоўп зацікаўленых, хоць Монты Крома была сапраўднай авангардысткай, то-бок, яе паэзія не для масавага чытача. І тады я зразумела, што хачу зрабіць у Беларусі нешта падобнае. У латышскай усё атрымалася цудоўна, бо мерапрыемства было задумана і прадумана з любоўю, а не «для тлушчкі».

Калі пабачыла, што ў 2021 годзе будзе юбілей Кісялёва, вырашыла запачаткаваць навуковыя чытання, а не проста святочную імпрэзу. Першыя Кісялёўскія чытання нават не стаялі ў плане акадэмічных мерапрыемстваў — правяла іх у Музеі Петруся Броўкі і ўжо пастфактам расказала пра гэта кіраўніцтву. Але чытанні добра былі асветлены ў прэсе, за што вялікі дзякуй супрацоўніцам музея, якія паклапаціліся, каб навукоўцам было ўтульна, камфортна і хапіла часу на дыскусіі. У той дзень даследчыкаў XIX стагоддзя было літаральна не выцягнуць з музея, дэбаты доўжыліся на ганку пасля таго, як сам ён зачыніўся. Тады зразумела, што гэта сапраўды важна — рабіць такія навуковыя сустрэчы для адмыслоўцаў у сваёй галіне штогод.

У Беларусі праходзіць вельмі шмат канферэнцый, але ні адно з гэтых мерапрыемстваў не прысвечана менавіта культуры і літаратуры XIX стагоддзя. А, між тым, вельмі важна — мець стасункі з людзьмі, якія працуюць у адным напрамку, дзяліцца гіпотэзамі

Падчас Кісялёўскіх чытанняў.

Запачаткаванне традыцыі

Сёлета ў мерапрыемстве брала ўдзел большая колькасць даследчыкаў. Некаторыя звярнуліся да мяне, бо пачулі ад калег, што зноў збіраю Кісялёўскія чытання. Некаторыя даведзіліся праз інфармацыю, якую падала ЦНБ (дзякуй вялікі ўсім, хто займаўся рэкламай, асабліва загадчыцы аддзела маркетынговых камунікацый В. Панасінай). Некаторых дакладчыкаў знайшла праз сацыяльныя сеткі, бо чытала іх допісы, прысвечаныя даследаванням літаратуры гэтага перыяду. Напрыклад, так было з Т. Кляшчонак, чалавекам надзвычайнай эрудыцыі, якая цяпер жыве ў Смаргоні. Яе даклад «Філаматы вачыма філамата ў кнізе ўспамінаў С. Мараўскага «Некалькі год маёй маладосці ў Вільні. 1818—1825» быў успрыняты з надзвычайнай цікаўнасцю, бо, па сутнасці, ламаў шматлікія стэрэатыпы адносна беларускай гісторыі, у тым ліку і тыя, якія стваралі беларускія літаратуразнаўцы. Мне здаецца важным прынятаць у навуку новыя іменны, уводзіць у навуковы ўжытак новыя дакументы. Ды і сама ідэя — адзначыць юбілей беларускага рамантызму — абсалютна новая. Дзякуй за яе трэба сказаць Ірыне Багдановіч, якая, дарэчы, пазнаёміла мяне з загадчыкам аддзела рэдкай кнігі Аляксандрам Стэфановічам. Менавіта пад яго кіраўніцтвам Надзея Слука, загадчыца чыгальнай залы аддзела рэдкай кнігі, падрыхтавала цудоўную выстаўку, дзе можна пабачыць унікальныя выданні

хоць і вядомыя беларускім даследчыкам, але дагэтуль малавывучаная. Запярэчыў маладому даследчыку І. Запрудскі, які і сам выступіў з дакладам пра спецыфіку адлюстравання драматызму рамантычнага канфлікту ў «Люцынцы, альбо Шведых на Літве» В. Дуніна-

Ганна Кісліцына.

Фрагмент выстаўкі.

Зазначу, што гэтым разам пасля чытанняў даследчыкі ў прамым значэнні слова прымусілі мяне абмеркаваць і сфармуляваць тэму наступнай сустрэчы. Такім чынам, тэма Трэціх Кісялёўскіх чытанняў — «На раздарожжы: рознаскіраваныя дыскурсы ў беларускай літаратуры XIX—XX стст.». Ці будуць яны міжнароднымі? Цалкам магчыма, але тут праблема: фінансавы складнік. Чытанні праводзіцца на валанцёрскай аснове, і баюся, што пашыроўна фармату не пацягну. Але, безумоўна, нікому з замежных даследчыкаў адмаўляць не будзем.

Даследчык, рамантык, эмпат...

Мяне вельмі расчулілі ўспаміны А. Стэфановіча, які доўгія гады працаваў у аддзеле рэдкай кнігі разам з жонкай Кісялёва — Янінай. Ён так пранікнёна расказаў пра іх адносіны! Напрыклад, Генадзь Васільевіч сустракаў штодня жонку пасля працы. І яны разам падыходзілі да дуба, які расце каля бібліятэкі, і прыкладалі да яго далоні. Гэты момант мне здаецца вельмі важным у разуменні Кісялёва як даследчыка. Бо я неаднойчы пераконвалася ў тым, што нельга быць адмыслоўцам у сваёй галіне, калі ты не маеш эмпатыі, глыбокіх чалавечых пацудоў. З гуманізму, з цёплым міжсобных адносінаў вырастае гуманітарыстыка.

Марцінкевіча. Прыкладныя праблемы літаратуразнаўства асвятляліся ў дакладзе С. Тычыны «Прыём парушэння свядомасці ў рамантычнай літаратуры». Пра этнаграфічны рамантызм у творчасці Яна Чачота і яго сучаснікаў разважала Т. Кохан. Пытанні патрыятызму ў нацыянальнай літаратуры асвятляліся ў выступленні М. Варabei «Уяўленні пра Вацькаўшчыну ў творах Уладзіслава Сыракомлі». Тэарэтычным аспектам рамантызму было прысвечана паведамленне аспіранткі Інстытута літаратуразнаўства В. Каменюковай у дакладзе «Феномен двайніцтва ў беларускай літаратуры XIX стагоддзя». У чытаннях бралі ўдзел не толькі літаратуразнаўцы, але і тыя, хто працуе над перакладамі тэкстаў XIX стагоддзя. Так, перакладчык і літаратуразнаўца С. Мінскевіч разгледзеў паэму «Дзяды» Адама Міцкевіча як фактар развіцця беларускай літаратуры. Прыхільна сустрэлі слухачы даклад Д. Карчашкінай «На мяжы эпох: аб рамантычных традыцыях у творчасці Цёткі», які завяршыў выступленні. І сапраўды, у многіх дакладах даследчыкі згадвалі імя Генадзя Кісялёва, бо ён тым ці іншым чынам ужо звяртаўся да гэтых пытанняў беларускай гісторыі.

Падрыхтавала **Марыя ЯРАШЭВІЧ**
Фота **Марыны ВАРАБЕЙ**

Аляксандр ФІНСКІ:

«У манументальнай скульптуры прадказальнасць неабходна»

Беларускі скульптар Аляксандр Фінскі вядомы сваімі работамі ў Беларусі і за мяжой. Некалькі дзесяцігоддзяў ён паспяхова працуе не толькі як скульптар, але і як педагог: у роднай Акадэміі мастацтваў выкладае больш за 30 гадоў. Ёсць што ўспомніць і пра што паразважаць...

— Аляксандр Міхайлавіч, нельга не спытаць: з чаго ўсё пачыналася?

— Рос у вёсцы, бацькі — медработнікі, тата ад прыроды добра спяваў, іграў... Я сам з маленства і да гэтай пары люблю музыку (асабліва класіку і джаз) і лічу яе самым вялікім мастацтвам. Дарэчы, мае жонка і сын — музыканты. Аднак з дзяцінства я маляваў. Як толькі знаходзілася чыстая папера, то адразу размаляўвалася. Хоць зараз шкадую, што не працягнуў займацца музыкой, бо не любіў нотную граматы, — хай бы і не быў прафесійным музыкантам, аднак мог бы займацца для сябе. Гэта было б выдатнае дапаўненне да асноўнай творчасці. Мастацтва — працэс жывы і незамкнёны... Мяркую, што мы, на жаль, раз'яднаныя: пісьменнікі, музыканты, мастакі — кожны сам па сабе. Адсутнічаюць агульныя пляцоўкі, прадстаўнікі розных відаў творчасці існуюць у сваіх сусветах, якія не перасякаюцца.

— Апошнім часам ваша імя нячаста сустракаецца на старонках СМІ і ў прэс-рэлізах выставачных праектаў...

— Нездзе да 50 гадоў я паўсоль «свяціўся», але зараз гэта не даспадобы. Калі раней лічыў, што ў мяне яшчэ шмат часу і можна марнаваць яго бяздумна, што, як правіла, і адбывалася, то сёння разумею, як яго мала. Імкнуся канцэнтравана, бо цікавых нерэалізаваных ідэй хапае. Да таго ж перыяд манументальнай творчасці займае даволі шмат часу, але не вельмі многа дае ўзамен, а іншы раз нават адымае.

— У цяжкіх сітуацыях архітэктары часцей дапамагаюць ці перааказваюць?

— Яны такія ж, як і мы. Могуць памыляцца. Увогуле ж, скульптар і архітэктар — тандэм, які павінен быць непарыўны. Мастаку неабходны свой архітэктар, і тады ёсць шансы, што атрымаецца сур'ёзная работа, бо кожны разумее адзін аднаго. Сапраўдны аўтарскі калектыў — гэта аднадумцы.

— З якім аўтарскім калектывам працавалася найлягчэй? Здаецца, «Чырвоны бераг» ствараўся ў спрыяльнай атмасферы...

— Леанід Левін (архітэктар і кіраўнік праекта. — Заўв. аўт.) — быў, па-першае, чалавекам вопытным, а па-другое, сапраўдным рэжысёрам, здольным дзеля пэўнай ідэі сфарміраваць калектыў. Што ўнікальна — у творчым плане ён даваў мне поўную свабоду, а не дыктаваў. Магчыма, гэта была такая ступень даверу, магчыма, ён разумеў, адчуваў мяне, хоць мы належалі розным пакаленням. Дарэчы, разам са мной у інстытуце вучыўся Валянцін Занковіч, які на той момант ужо быў лаўрэатам Ленінскай прэміі, але вырашыў стаць скульптарам. Менавіта ў яго я многаму навучыўся ў архітэктурцы. З сябрам архітэктарам Георгіем Фёдаравым мы працавалі над помнікам Адаму Міцкевічу. У выніку атрымалася арганічная работа, бо архітэктар і скульптар з'яўляюцца адным цэлым. Многа гадоў я працую з Арменам Сардаравым, з якім мы добра разумеем адзін аднаго, і гэта гарантыя нашай паспяховай працы. Увогуле ж, усе памкненні і намаганні былі для таго, каб ідэя прагучала і не мела слабых месцаў, бо скульптура — рэч круглая і павінна працаваць з усіх бакоў. Між тым далёка не ўсе скульптары з адуканай моццю ствараюць сапраўды круглыя скульптуры, дзе кожная кропка працуе на развіццё ідэі ў прастору, а выпадковае адсутнічае. Гэта самае складанае. Неабходна думаць і ўяўляць — фарміраваць прастору. Не толькі аб'ём ёсць скульптура.

— Прывядзіце, калі ласка, пазітыўныя прыклады ў Беларусі.

— Магу згадаць сваё: «Яма». Унікальная работа, якая працуе з усіх бакоў, у тым ліку і зверху. Галоўнае было адлюстраваць рытм, перадаць агульны настрой, не ўпірацца ў дэталі, а ствараць цэльную кампазіцыю, своеасабліваю музыку тэм, якая б загучала. Гэта мая ўдача і адначасова адна з найскладанейшых задач. Працаваў над гэтым сюжэтам усяго толькі больш за год,

аднак умовы былі вельмі няпростыя. А тычылася гэта найперш фінансавання, якое ў той перыяд было слабае, і Левін (архітэктар і кіраўнік праекта. — Заўв. аўт.) здабываў грошы ад яўрэйскіх дыяспар. Пазней з гэтымі дыяспарамі яму даводзілася змагацца на конт вобразнасці, бо іх прадстаўнікі лічылі, што, згодна з пэўнымі традыцыямі, ніякіх фігур не павінна быць, хоць мы пераконвалі: гэта цені. Дапамог аўтарытэт Левіна. З «Чырвоным берагам» таксама неаднаразова ўзніклі розныя праблемы, аднак у выніку Леанід Мендзелевіч пагадзіўся на мой варыянт. Некаторыя папелінікі чапляліся да нейкіх дэталей, аднак закахчыца, якая не разбіралася ў нюансах мастацтва, палічыла работу «геніяльнай». А гэта самае галоўнае. Мастацтва можа быць для мастацтва. Аднак манументальнае мастацтва не самазадавальненне. Зразумела, можна ствараць нешта для вузкага кола — пагуляць формай і я люблю, — але важней, каб форма нараджалася як вынік ідэі. Андрэй Бембель кажа: не трэба рабіць шмат — хопіць некалькі работ, якія застануцца ў гісторыі і стануць класікай.

— Дарэчы, а каго лічыце настаўнікам у мастацтве? Вядома, што вас падтрымліваў Анатоль Анікейчык...

— Успамінаю Леаніда Давідзенку, які быў добрым настаўнікам і папелінікам і ў творчасці, і ў жыцці. Прыемны і далікатны чалавек, вельмі добра да мяне ставіўся. Прыгадваю і першага настаўніка Барыса Лазарэвіча, які выкладаў лепку ў школе (сёння Гімназія-каледж мастацтваў імя І. В. Ахрэмчыка. — Заўв. аўт.). Я б не назваў Анікейчыка настаўнікам — хутчэй лёсавызначальным чалавекам. Калі я заканчваю мастацкую школу — а гэта быў першы выпуск аддзялення скульптуры, — на абарону дыпламаў прыйшлі Анікейчык і Бембель. Анатоль Аляксандравіч ацаніў маю работу і сказаў, што, калі такі дыплом зраблю ў інстытуце, гэта будзе тое, што трэба. Я не разгубіўся і адказаў: «Дык, можа, мне не трэба ў інстытут ісці?» Ён рассямяяўся ды сказаў: «Ну-ну, давай-давай...» Калі паступаў у інстытут, ён ужо быў настроены сур'ёзна: паступала 36 чалавек, а набралі 6. Прыйшоў як прафесар, калі здавалі кампазіцыю, хоць і не прымаў гэты экзамен, пахадзіў, паглядзеў... Потым падышоў да мяне і паляпаў па плячы, маўляў, малайчына. Зразумела, не кожны атрымліваў такую ўвагу. Мабыць, нездарма я сёння сяджу ў яго майстарні, хоць амаль выбраўся з яе — працую не ў Мінску, на радзіме (Пухавіччына. — Заўв. аўт.), на прыродзе, як і павінна быць. Большую частку прасторы аддаю маладым творцам. Толькі лёс так склаўся, што і мемарыяльную дошку, і надмагільны помнік рабіў Анікейчык я.

— Вы паціху адыходзіце ад манументальнага мастацтва. Чаму?

— Магчыма, зразумеў: там мне не далі выявіць тое, што магло быць цікава, запаветна. Выўляюцца назіранне нявыказанасці. Цяпер прывабліваецца невялікія работы. Рыхтуюся да персанальнай выстаўкі, дзе, акрамя скульптур, хачу прадставіць і графічную серыю, якая аспародкавана закрэнае тэму вайны. Не супраць быў бы прадставіць скульптурную серыю,

прывечаную беларускім паэтам розных эпох. Між тым імкнуся займацца дрэвам — беларускім матэрыялам, якія, здаецца, у нас забылі. Той жа Леанід Давідзенка гарача любіў дрэва, адчуваў яго пластыку. Матэрыял жывы, ён не любіць пафасу і да таго ж не дазваляе тыражаваць — гэта ўнікальныя творы.

— Можна заўважыць, што на працягу многіх гадоў творчасці вы не канцэнтраваліся на пэўным матэрыяле...

— Матэрыял — суаўтар, які дае пластычную магчымасць. І ў кожнага свае выразныя сродкі. Аднак сітуацыя можа развівацца па-рознаму: бывае, што на стадыі задумкі ўзнікае думка аб неабходнасці таго ці іншага матэрыялу, а здараецца, што ў працэсе работы знаходзіцца іншае рашэнне, тады адмаўляешся ад раней абранага. Калі мастак не капііст, а творца, то гэта бясконцы і часам непрадказальны працэс, хоць менавіта ў манументальнай скульптуры прадказальнасць неабходна.

— Ці шкадуеце аб стварэнні або няўдалым увасабленні якой-небудзь вобраза?

— Здараецца, што нешта хочацца перапрацаваць, а час вярнуць немагчыма, на жаль. Часавыя віды мастацтва — балет, спевы, тэатр — дазваляюць выправіць памылкі. Скульптура гэтага не дазваляе. Але без самакрытыкі нельга. Я, напрыклад, застаўся не вельмі задаволены скульптурнымі кампазіцыямі для Операэта тэатра, якія, лічу, павінны былі быць меншымі па памеры.

— Якія тэндэнцыі прыкмячаеце ў сучасным мастацкім жыцці?

— У мастака заўсёды ёсць натуральнае жаданне заявіць пра сябе, аднак разам з тым многія пачынаюць хітрыць. Такіх называюць інтэрпрэтатарамі. Іх імкненне быць моднымі прыводзіць да страты саміх сябе, яны перастаюць разумеюць, дзе ўласны развагі, а дзе запазычанне. Да таго ж вельмі не хацелася б, каб сучасны творчы працэс ператварыўся ў суцэльную камерцыялізацыю, калі неабходна быць паспяховым і прадавацца. Мне здаецца, сёння і мастацтвазнаўцы не імкнуцца глыбока ўнікнуць у той ці іншы працэс развіцця мастацтва. Збольшага яны здымаюць вяршкі, разважаючы пра канкрэтныя з'явы і падзеі. Ці прааналізавалі хтосьці сёння тое, што адбываецца, што ёсць сучаснае мастацкае жыццё? А працэс цікавы, у яго неабходна паглыбляцца, многае ведаючы і разумеючы. Бо крытыка — рэч сур'ёзная. Галоўны паступат медыцыны — не нашкодзіць — тычыцца і крытыкі. Аўтар шматлікіх кніг па гісторыі рускага і савецкага мастацтва Аляксей Фёдарав-Давыдаў пісаў, што сапраўдны мастацтвазнаўца не канстатуе факт, ён адкрывае мастака. І галоўнае, што павінен рабіць крытык, на мой погляд, — гэта шукаць.

— На што звяртаеце ўвагу навучэнцаў?

— Я заўсёды кажу студэнтам, асабліва першакурснікам: «Засвойце: вы на гэтай зямлі не першыя і, спадзяюся, не апошнія». Неабходна помніць зробленае папярэднікамі, ставіцца да гэтага паважліва, захоўваць для наступных пакаленняў. Дарэчы, мяне здзіўляе, калі пачынаюць размяжоўваць, дзе мастацтва сучаснае, а дзе несучаснае, дзе сапраўднае, а дзе лухта. Гэта, як кажуць, прэрагатыва часу. Уяўляю: калі прырода — лабараторыя, якая працуе мільёны гадоў і нікуды не спынаецца — пасля кожнай «мадэрнізацыі», стварэння новага віду знішчае б старыя, памарэла, штосці знікае пасля, але да часу існуе побач, паралельна. Гэтану трэба вучыцца і мастакам, бо свет ад разнастайнасці становіцца толькі багацейшы.

Даведка «ЛіМа»

Аляксандр Фінскі — скульптар, прафесар кафедры скульптуры БДАМ. Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі (2011). Заслужаны дзеяч мастацтваў (2021). Узнагароджаны медалём Францыска Скарыны. Удзельнік многіх замежных, рэспубліканскіх і ўсесаюзных выставак, сімпозіумаў па скульптуры. Працуе ў жанры станковага, медальернага і манументальнага мастацтва. У ліку найбольш знакамітых скульптур, якія ўпрыгожваюць і сталіцу, і іншыя гарады Беларусі, — мемарыял «Яма. Мінскае гэта», мемарыяльны комплекс «Чырвоны Бераг» у пасёлку Чырвоны Бераг Гомельскай вобласці, помнікі Адаму Міцкевічу ў Мінску, Максіму Танку ў Мядзелі, Сімяону Полацкаму ў Полацку, знака «Нулявы кіламетр» на Кастрычніцкай плошчы і «Беларусам замежжа» на беразе Свіслачы ў сталіцы.

Яўгенія ШЫЦЬКА
Фота Яўгена ПЯСЕЦКАГА

Слаўная гісторыя Беларускай дзяржаўнай філармоніі бярэ свой пачатак ажно ў далёкія 1930-я гады. Па першым часе калектыву навапечанай установы, пастаянна пераязджаючы з месца на месца, мяняючы адно непрыстасаванае памяшканне на другое, напэрсту не меў уласнага прытулку. Рэпетыцыі праводзіліся ў пакоях, акустычныя ўласцівасці якіх слаба адпавядалі элементарным нормам. Паводле ўспамінаў першага галоўнага дырыжора сімфанічнага аркестра Ільі Мусіна, ролю канцэртнай залы выконвала памяшканне клуба, у якім акустыка была «ні к чорту», а эстрада адсутнічала.

Тым не менш, нягледзячы на шматлікія перашкоды, удзячны слухач запомніў сцезжку да храма музыкі, і нятульныя залы хутка запанавалі стракатая публіка. Натойп прагнуў пачуць творы Бетховена, Брамса, Чайкоўскага, іншых класікаў. Не меншым попытам карысталіся і праграмы сучаснікаў, канцэрты народнай песні і танца. І ўсю гэтую канцэртную дзейнасць фактычна трымалася на плячах чатырох ансамбляў: сімфанічнага аркестра, аркестра беларускіх народных інструментаў, харавой капэлы, ансамбля народнай песні і танца. Больш за тое, нястомныя артысты з Мінска давалі выступленні па ўсёй краіне.

Нязменнымі апладысмантамі сустракалі беларускіх выканаўцаў на гастролях у Маскве, Ленінградзе ды ў іншых гарадах маладой савецкай дзяржавы. За поспехі ў развіцці беларускага музычнага мастацтва Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР ад 20 чэрвеня 1940 года калектыву філармоніі быў удастоены ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга. Гэтая падзея азнаменавала сабой пачатак новага этапу ў гісторыі канцэртнай установы. У хуткім часе на яе патрэбы былі выдзелены абсталяваныя памяшканні, у якіх выканаўцы маглі адточваць сваё майстэрства.

Аднак Вялікая Айчынная вайна ўнесла свае карэктывы ў планы далейшага развіцця Беларускай філармоніі. Уздзельнікі калектыву ўвайшлі ў спецыяльную прыфрантавую канцэртную брыгаду, задачай якой было падняць духу абаронцаў канцэртамі. Мастацкім кіраўніком мабілізаванага згуртавання прызначылі заслужанага артыста БССР Міхаіла Бергера. Артысты, рызыкуючы сваімі жыццямі, ляснымі сцэжкам дабіраліся да лініі фронту, каб саграваць творчасцю сэрцы салдат і партызан.

Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.

Агмень музычнай культуры

Фота Кастуся Дробава.

Вялікая канцэртная зала Белдзяржфілармоніі.

Калі бязлітасны пажар вайны нарэшце сціх, творчыя сілы рэспублікі ўзяліся аднаўляць культурныя набыткі папярэдняга гадоў. Амаль усё давялося будаваць нанова, бо шмат якія рэчы былі страчаны незваротна. Ад былой філармоніі таксама засталіся толькі ўспаміны: многія музыканты не вярнуліся з фронту, унутраная бібліятэка была амаль цалкам знішчана, інструментарый сапсаваны. Фактычна з нуля пачалося стварэнне цымбальнага аркестра, збіранне бібліятэкі. Разам з тым быў пашыраны канцэртны дыяпазон установы. Першы пасляваенны сезон пачаўся 21 верасня 1946 года.

У пазнейшыя дзесяцігоддзі Беларуская дзяржаўная філармонія абзавалася уласным будынкам у цэнтры сталіцы, дзе і дагэтуль знаходзіцца. Падзея стала моцным штуршком не толькі для развіцця канцэртнай дзейнасці ўстановы (рэзка

павялічылася колькасць выступленняў у сезоне і пашырылася іх тэматыка), але і ўсяго беларускага музычнага мастацтва таксама. Новая вялікая канцэртная зала ўмяшчальнасцю 930 чалавек дазваляла рэалізоўваць на сцэне больш смелыя ідэі. У хуткім часе і арган заняў сваё пачэснае месца.

У XXI стагоддзі наспела неабходнасць чарговай трансфармацыі дзяржаўнай канцэртнай установы. Ужо ў 2004 годзе распачалася капітальная рэканструкцыя савецкага будынка. Па выніках работ, якія прыводзіліся за кошт сродкаў рэспубліканскага бюджэту, філармонія перарадзілася. Дзеля паліпашэння акустычных якасцей ахвяравалі ўмяшчальнасцю вялікай залы (690 месцаў), але затое дадалася яшчэ адна — малая зала імя Рыгора Шырмы, разлічаная на 190 наведвальнікаў.

Мікіта ШЧАРБАКОЎ

Даведка «ЛіМа»

Будынак Беларускай дзяржаўнай філармоніі на плошчы Якуба Коласа ўзводзіўся на працягу сямі гадоў (з 1955 да 1963). Працэс, як відаць, вельмі затягнуўся: першапачаткова на гэтым месцы планавалася пабудова іншага аб'екта — Палаца культуры прамакаперацыі. Збудаванне было ўжо амаль гатова, засталіся толькі аздобныя работы, але раптам, як часта бывае, заказ змяніўся, і перад архітэктарамі паставілі новую задачу — перарабіць Палац культуры ў філармонію. На першы погляд, нічога складанага для прафесіяналаў, аднак ёсць важны нюанс. Філармонія мае больш высокія патрабаванні да акустыкі.

У аснову першапачатковага Палаца культуры прамакаперацыі быў пакладзены паўторна выкарыстаны праект неакласіцыстычнага Палаца культуры завода «ВЭФ» у Рызе. Каб палепшыць гучанне і пакінуць месца для аргана, архітэктару праекта Георгію Бенядыктаву давялося цалкам змяніць арыгінальны план. Дарэчы, у беларускай сталіцы па рыжскім праекце таксама ўзведзены Палацы культуры трактарнага завода і камвольнага камбіната (сёння Мінскі гарадскі). Але толькі будынку Белдзяржфілармоніі, у процівагу тэндэнцыям таго часу, наўмысна вярнулі порцік і нават асобныя дэкаратыўныя элементы.

У аснове — пераемнасць

Летапіс Беларускай дзяржаўнай філармоніі багаты на падзеі, цэлыя эпохі знайшлі адлюстраванне на яго старонках. На 85-гадовую гісторыю прыйшліся і пажары вайны, і пасляваеннае аднаўленне, і зараджэнне айчыннай кампазітарскай школы, і росквіт беларускай эстрады... Юрый Гільдзюк, мастацкі кіраўнік Белдзяржфілармоніі з 39-гадовым стажам, расказаў, чым жыве калектыву ўстановы сёння.

— Юрый Мікалаевіч, якія думкі займаюць мастацкага кіраўніка Беларускай дзяржаўнай філармоніі апошнім часам?

— Думкі заўсёды скіраваны на будучыню. Я мару аб вяртанні фестывалю, аб тых багатых канцэртах, якія традыцыйна ладзіліся на сцэне Беларускай філармоніі. Мару аб наладжванні і ўмацаванні сувязей з нашымі слухачамі, амагарамі акадэмічнай і народнай музыкі розных жанраў ў усёй Беларусі.

Зрэшты, аднымі марамі не абмяжоўваемся. Цяпер, напрыклад, актыўна рыхтуецца «Мінская вясна», прысвечаная 85-годдзю ўстановы. Сымвалічным

адкрыццём стане прэм'ера сімфанічнага канцэрта. Мерапрыемства пройдзе блізка да Дня перамогі, таму мы разам з Аляксандрам Анісімавым, дырыжорам Дзяржаўнага акадэмічнага сімфанічнага аркестра Рэспублікі Беларусь, выбралі для выканання «Ленінградскую» сімфонію Дзмітрыя Шостакавіча.

Асноўная ж увага — калектывам. Варта адзначыць, што ў нас працуюць каштоўныя, вельмі ярскія таленты. Адзін з такіх спецыялістаў — вядомая беларуская арганістка Кацярына Нікалаева — запрошана

на пасаду апэратара нашага галоўнага інструмента. Лаўрэатка многіх міжнародных конкурсаў, яна была выпэставана прафесарам Ігарам Алоўнікавым і арганістам Уладзімірам Неўдахам. Мы давяраем ёй распараджацца нашым скарбам.

— Якія прынцыпы пакладзены ў аснову цяперашняй рэпертуарнай палітыкі?

— Базу філарманічнага рэпертуару традыцыйна складаюць класічныя творы: як сусветная спадчына, так і работы айчынных кампазітараў. Вялікі акеңт робицца на гісторыі беларускай музыкі — ад Напалеона Орды і Полацкага шывтка да сённяшняга дня. Акрамя таго, паранейшаму падтрымліваем супрацоўніцтва з Беларускам саюзам кампазітараў, Беларускам саюзам музычных дзеячаў, з рознымі навучнымі ўстановамі.

У афішы знойдзецца месца і джавазым выступленням, і эстрадным канцэртамі, і сінтэтычным праграмам. Адметнай з'явай можна лічыць адраджэнне харавога руху на Беларусі ў апошнія гады... Не забываемся і пра юбілейныя даты. Сёння, напрыклад, мінула 130 гадоў з дня нараджэння Рыгора

Шырмы, а ў канцы 2021-га адзначалі стагоддзе Віктара Роўды. Мы звяртаем увагу на такія падзеі. Словам, канцэртная палітра філармоніі вельмі разнастайная, кожны слухач можа выбраць тое, што яму да спадабы.

— У наступным годзе будзе 40 гадоў, як вы займаеце пасаду мастацкага кіраўніка Белдзяржфілармоніі. Нагуральна, за гэты час шмат што змянілася, але, пэўна ж, ёсць у філармоніі і нешта пастаяннае?

— Галоўны і першы прынцып для нас на працягу ўсёй гісторыі — прынцып пераемнасці пакаленняў. Даўня партнёрскія стасункі звязваюць нас з музычнымі каледжамі, з Беларускай дзяржаўнай акадэміяй музыкі, з Беларускай дзяржаўнай універсітэтам культуры і мастацтва. Паспяхова дзейнічае сістэма абанементаў для навучэнаў профільных устаноў адукацыі. Маладыя людзі могуць паўдзельнічаць у конкурсах, якія ладзяцца на базе іх альма-матараў, і рэальна прэтэндаваць на месца ў вядучых творчых калектывах.

Другі надзвычай важны момант — мы здолелі захаваць

усе 14 нашых калектываў (ад народных і харавых да камерных ансамбляў). Кожны з іх мае сваё асаблівае прызначэнне, свае творчыя задачы. Пачынаючы з Дзяржаўнага акадэмічнага сімфанічнага аркестра Рэспублікі Беларусь і заканчваючы ансамблямі «Камерата» і «Свята», мастацкімі кіраўнікамі заўсёды становіцца буйныя творцы. Дзякуючы гэтакім талентам, мы карыстаемся аўтарытэтам не толькі ў сваёй краіне, але і далёка за яе межамі.

— Якой бачыце ўстанову яшчэ праз пяць гадоў?

— Філармонія павінна далей квітнець, развівацца, пашырацца! Думаю, неўзабаве будзем абмяркоўваць павелічэнне колькасці нашых залаў. Наспявае пытанне і аб арганізацыі новай вялікай залы з больш дасканалай акустыкай і складанымі трансформамі сцэны. Хаця мы вельмі любім наш будынак, нашу залу, яна ўжо маленькая для Беларусі. Трэба думаць аб лепшай аўдыторыі і аб будучыні Беларускай музычнай культуры.

Гутарыў
Мікіта ШЧАРБАКОЎ

У многіх знакамітых людзей, якія праславіліся ў Расіі, а асобныя з іх вядомы і ва ўсім свеце, — беларускія карані. У шэрагу іх — аўтар неўміручай камедыі ў вершах «Гора ад розуму» Аляксандр Грыбаедаў. Да ўсяго ён быў музыкантам, кампазітарам, гісторыкам, паўнамоцным паслом Расіі ў Персіі, цяперашнім Іране.

Грыбоўскі стаў Грыбаедавым

Аднак доўгі час меркавалася, што род Грыбаедавых «паходзіць з Польшчы, ад прозвішча Грыбоўскіх, якія перасяліліся ў Расію, здаецца, у пачатку царавання роду Раманавых». Прынамсі, так пісаў у 1856 годзе часопіс «Москвітанін». Сцвярджалася, што аднаго з продкаў Аляксандра Грыбаедава выклікалі ў Маскву як чалавека дасведчанага ў правазнаўстве. Ён меў адносіны да Улажэння цара Аляксея Міхайлавіча.

Але ж гэтае Улажэнне ў нечым нагадвала Статут Вялікага Княства Літоўскага. Ён жа, калі прытрымлівацца цяперашніх рэалій, дзейнічаў на тэрыторыі сучаснай Беларусі, з якой, верагодней за ўсё, і паходзіў той, хто вопыт Сапегі павінен быў перадаць суседзям. А гэта ўжо больш канкрэтныя звесткі. У камісію па складанні Зводу законаў Маскоўскай дзяржавы ўваходзіў дзяк Фёдар Грыбаедаў. Ён быў ці карэнным масквічом, ці прыхаў яшчэ зусім юным. У архіўных матэрыялах згадваецца яго бацька Ян Грыбоўскі. Як быццам атрымліваецца нестыкоўка. У сапраўднасці пасяліўся ў Маскве ў першай чвэрці XVII стагоддзя, перасіліў сваё прозвішча на рускі манер.

Вядомы і Іван Фёдаравіч Грыбаедаў. Хутчэй за ўсё, сын Фёдара, які быў стольнікам і палкоўнікам маскоўскіх стральцоў пры цароўне Софіі. Валодаў маёнткамі ў Разанскім і Вяземскім павятах. У бацькоў жа Аляксандра Грыбаедава былі ўладанні ва Уладзімірской губерні. Дарэчы, рэдкі выпадак. У яго маці ад нараджэння прозвішча было Грыбаедава. Але яны належалі да розных галін гэтага роду.

Аляксандр Грыбаедаў — не толькі беларус па паходжанні. Беларусь зрабіла яго і пісьменнікам. Дакладней — Брэст. У 1813—1816 гадах Аляксандр Сяргеевіч служыў у гарадах Кобрыне і Брэсце. Быў ад’ютантам камандзіра рэзервавага кавалерыйскага корпуса генерала Андрэя Калагрывава. Прыязджаў у Мінск. На Брэстчыне знаёміўся з жыццём беларусаў, іх вусна-паэтычнай творчасцю. У Брэсце напісаў свае першыя творы. Сярод іх — і «Пісьмо з Брэст-Літоўска да выдаўца». У ім выступае і як паэт, і як празаік. Расказвае, як адзначалася ўзнагароджанне Калагрывава ордэнам святога роўнаапостальнага Уладзіміра I ступені.

«Пісьмо…» Аляксандр Сяргеевіч адправіў у рэдакцыю часопіса «Вестник Европы». Публікацыя ў ліпенскім нумары за 1814 год стала яго літаратурным дэбютам. Каханне ж яго заслугоўвае асобнай кнігі. З Беларуссю яно, праўда, не звязана, ды, калі ў нечым «наш», чаму б пра гэта не паведаць.

Ну і Нінка, бы карцінка

Быў у Аляксандра Грыбаедава сябра — паэт і вядомы грузінскі дзеяч князь Аляксандр Чаўчавадзэ. Пасля прыезду ў Тыфліс (цяперашняя сталіца Грузіі Тбілісі) Грыбаедаў заўсёды наведваўся ў яго радавую сядзібу Цынандалі.

Ніна Чаўчавадзэ.

У Чаўчавадзэ падрасла дачушка Ніно, для Грыбаедава Ніна. Прыгожая, даверлівая, з дапытлівымі цёмнымі вачыма. Ахвотна вучыў яе ігры на фартэпіяна. З задавальненнем займаўся з ёй і французскай мовай. Яна ўсё лавіла на люту. Гэта «батыон Сандра», як па-грузінску ветліва называла яго, вельмі падбалася. Як і гутарыць з ёй пра літаратуру. Найбольш пра паэзію. Сама была романтичнай, яе вабіла ўсё светлае, узвышанае.

Мінула доволі шмат часу. У 1828 годзе Аляксандр Грыбаедаў, прыхаўшы з Персіі, на некалькі месяцаў спыніўся

Батона Сандра, ён жа Аляксандр

ў Тыфлісе. Канешне, наведваўся ў Цынандалі. Чаўчавадзэ і дачка ўзрадаваліся яго з’яўленню. Калі б сустрэўся з Нінай у нейкім іншым месцы, магчыма, і не пазнаў бы яе.

— Сандра? — прамовіла, крыху саромеючыся, высокая зграбная дзяўчына. Толькі цёмныя вочы сведчылі, што гэта яго колішняя выхаванка. Ды і вочы ў яе былі не такія, як раней. Куды больш глыбокія і прывабныя.

— Ніна?! — у яго голасе прагучала і здзіўленне, і захваленне.

— Я, — усміхнулася яна.

Ад гэтай усмешкі яму адразу пацяплела на сэрцы. Захацелася абняць яе, расцалаваць. Але перасіліў сваё жаданне, бо адначасова яна выглядала і нейкай чужой, недасягальнай. Бадай, падобнае адчуванне з’явілася і ў Ніны. Абодва былі моцна прывязаны да сваіх успамінаў. У большай ступені Грыбаедаў. Яго дарослая памяць у сваіх схованках захавала куды больш колішняга, агульнага для іх. Аднак нямала помніла і Ніна. Не ведала, як паводзіць сябе. Не ведаў гэтага і Грыбаедаў. Стаялі моўчкі, усміхаючыся адно аднаму.

Тым вечарам ён доўга не мог заснуць. Працягваў знаходзіцца ў чароўным свеце, звязаным з маленствам Ніны, якое даўно сплыло. Час, што прайшоў, забраў з сабой мілую прыгожую дзяўчынку. Замест яе з’явілася новая Ніна. Гэткая ж вабная, але ўжо дарослая. Варочаўся з боку на бок. Некалькі разоў уставаў, падоўгу глядзеў на ложку. Нарэшце зразумеў: прыйшло каханне, у якое даўно не верыў, расчарываўшыся ў многіх жанчынах.

Што ёй усяго пятнаццаць гадоў, не палохала. У такім узросце, а то і маладзей, дзяўчат у Грузіі ўжо аддавалі за муж. Засмучала іншае. Сам жа старэйшы за яе больш як на 17 гадоў. Як яна да ўсяго ставіцца? Ці ёсць у яе нейкія пацучкі да яго, апроч звычайнай сімпатыі? А бацька яе як усё ўспрыме? Калі б яшчэ ведаў, што Ніну Чаўчавадзэ ў Тыфлісе лічаць самай прыгожай нявестай... Ды і тое, што адмовіла ўжо не аднаму жаніху... Магчыма, і перасіліў бы свае пацучкі.

Плач, смех, пацалунак...

А так толькі чакаў зручнага выпадку. Асабліва пасля таго, як даведаўся, што і сябра не супраць таго, каб парадніцца. Заставаўся толькі прызнацца Ніне ў тым, што не давала яму спакою апошнім часам. Адважыўся ў час аднаго застоля, калі яна сядзела насупраць. Ніхто іншы, апроч яе, не цікавіў яго. Нікога іншага для яго, па сутнасці, і не існавала. Зрэдку кідаў на князеўну позірк. Яна на гэта быццам і не рэагавала.

Ад перажыванняў моцна-моцна забілася сэрца. Разумеў, што настаў той момант, калі далей чакаць немагчыма. Моўчкі падняўся, выйшаў з-за стала. Падышоў да Ніны, узяў яе за руку.

— Хацелам са мной, — сказаў упэўнена, — мне трэба вам сёе-тое сказаць.

Ніна, нічога не адказаўшы, паднялася. Відца, падумала, што хоча, каб пайграла на фартэпіяна. А Грыбаедаў, зайшоўшы ў пакой, спыніўся, павярнуўся да яе. Адчуў моцны прыліў крыві да шчок. І пачаў ёй штосьці страшна шаптаць. Што канкрэтна, не помніў. Затое памятаў, што князеўна спачатку заплакала. Потым засмяялася... Пасля пацалаваў яе. Што ўсё адбывалася менавіта так, пазней прызнаўся ў лісце аднаму са сваіх сяброў.

Вянчаліся ў пачатку восені 1828 года ў тыфліскім саборы Сіёні. Маглі б і раней, але Аляксандр Сяргеевіч нечакана захварэў на ліхаманку. Хвароба праходзіла цяжка. У час вянчання таксама адчуваў сябе блага. Рукі не слухаліся, успуціў заручальныя прысяцкі.

— Кепска прыкмета, — зашпатаўся прысутныя.

Ды гэтая прыкмета была ўжо не першая. Нечаканая хвароба — таксама прадвесце чагосці нядобрага. Тым не менш абодва не хавалі таго, што шчаслівыя.

Маці Божая — гэта яна

Аднак у Грыбаедава, бадай, усё ж было нейкае кепскае прадчуванне. Інакш не сказаў бы тое, што прамовіў перад вяртаннем у Персію. За некалькі дзён да ад’езду прагаваліся ў ваколіцах Цынандалі. Як заўсёды, вабіла да сябе гара Мтацмінда. Узіраючыся ў яе вяршыню, нечакана папрасіў жанку:

— Калі штосьці здарыцца са мной, пахавай мае астанкі тут. Ад такой просьбы Ніна стала няёмка.

— О не, мой Аляксандр, мы будзем жыць вечно, — крыху задумаўшыся, прадозьжыла: — Каханне наша не згасне, як і твая паэтычны дар.

Дарога ў Персію выдалася нялёгкай і няпростай. Начавалі ў шатрах, што ладзілі на вяршынях гор. Даймаў холад. Да ўсяго вельмі моцна дзьмуў вецер, які пратывіў быццам наскрозь. Спрактыкаваны падарожнікі і тыя адчувалі сябе няўтуліва. Што ўжо казаць пра Ніну! Далей роднага дома амаль нікуды не выязджала. Але на лёс не наракала. Яшчэ і іншых падбэдзёрвала.

Аляксандр Грыбаедаў.

Аляксандр Грыбаедаў ніяк не мог ёю намілавацца. Пры першай магчымасці казаў самыя пяшчотныя словы. А яшчэ хацеў, каб усе ведалі, якая ў яго цудоўная жонка. Пра гэта расказваў у лістах, што пісаў падчас падарожжа. Адзін з іх, адпраўлены знаёмай, надзвычай красамойны: «Палюбіце маю Ніначку. Хочаце ведаць, якая яна? У Эрмітажы ёсць Маці Божая ў выглядзе пастушкі Муральё — вось яна».

У Таўрызе, каб было бяспечней, Ніна згадзілася застацца ў расійскай рэзідэнцыі. Згадзілася і пашкадавала. Нялёгка было адной. Як быццам і клапаціліся ўсе, ставіліся спагядліва. Толькі гэта было своеасаблівае добраахвотнае выгнанне. Забаранялася выходзіць за вароты рэзідэнцыі. Часам і перамовіцца не было з кім.

Пробліскамі святла ў гэтай змрочнасці становіліся лісты ад мужа. Іх атрымлівала ці не штодня. У адным з лістоў прызнаваўся: «Бясцэнны сябра мой! Толькі цяпер я па-сапраўдному адчуваю, што значыць кахаць». Спяшалася адразу адказаць. Ведала, што і яму нялёгка без яе. А яшчэ памятала пра яго арыгінальныя напамінак. Заказаў сабе прыгожую чарніцу з гравіроўкай па-французску: «Пішы мне часцей, мой анёл Нінобі».

Складана праходзіла цяжарнасць. Аберагаючы яе, не гаварылі, што мужа ўжо няма ў жывых: забіў 11 лютага 1829 года раз’юшаны натоўп. Калі ж захацела ехаць да яго, слухлілі, што цяжка захварэў. Паралі лепш вяртацца на радзіму. Паехаў... Аднак у дарозе падслухала размову, з якой даведалася праўду. Перажыванні скончыліся заўчаснымі родамі. Сыночка спыялася назваць Сашам. Але пра жыў ён усяго адну гадзіну.

Чорная ружа не вяне

А саму яе звяла ў магілу халера. Усяго сорак шэсць гадоў было ёй. Аднак у перажываннях так міналі, што часам і лік ім страчала. Бо што яны — гады гэтыя, без яго, без Сашы? Без каханага Сандра... Хоць жыццё быццам і працягвалася. Толькі ў сапраўднасці для яе даўно спынілася. Тады яшчэ, калі прыйшла скрушана, чорная вестка.

Усе яе ўспрымаў Чорнай ружай Тыфліса. Ды і, бадай, усёй Грузіі. Ніводнага разу не зняла жалобнае адзенне. Нікому з тых, хто спрабаваў сватацца, не сказала ніводнага цёплага, шчырага слова. У яе разуменні ўжо само сватанне — гэта абраза памяці яе адзінага мужчыны на зямлі.

Калі немач паклала ў ложак, як ні дзіўна, надта і не перажывала. Успрыняла гэта магчымасцю пайсці туды, дзе даўно ў адзіноце пакутуе яе Саша. Яе Сандра. Пайсці, каб ніколі-ніколі не развітвацца. Убачыўшы мяжу, якая падзяляе тое, што ёсць, і тое, што будзе, усміхнулася, зашпатала... Каму — здагадзіцца няцяжка:

— Чаго толькі не перанесла твая бедная Ніна з той часіны, як ты пайшоў. Мы хутка ўбачымся, убачымся... І я раскажу табе пра ўсё. І мы ўжо навікі будзем разам, разам...

Яны сапраўды ўжо не адно дзесяцігоддзе разам — Ніна Чаўчавадзэ і Аляксандр Грыбаедаў. Разам у тбіліскім пантэоне на гары Мтацмінда. На помніку жанчына, якая плача. На магільнай жа пліце — словы, якія так шмат гавораць: «Розум і справы твае неўміручыя ў памяці рускай, але для чаго перажыла цябе любоў мая?»

Беларускія карані і ў знакамітага кампазітара Міхаіла Глінкі. Бацькі яго не толькі мелі адно прозвішча, але і былі сваякмі. Маці з’яўлялася траюраднай сястрой бацькі. Па некаторых звестках, мела двойное прозвішча — Глінка-Замелька.

З Міхаілам Глінкам — наша наступная сустрэча.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

У гэтай паштоўкі, якая намалявана ад рукі, не надрукаваная, і па ўсіх законах «жанру» не з'яўляецца знакам паштовай аплата, — свой ваенны лёс. Да мяне яна трапіла ад калекцыянера Алега Аляксандравіча Судзілакова. Паштоўка датавана 15 лютага 1943 года...

Блакада Ленінграда ў Вялікую Айчыную вайну, як вядома, доўжылася з 8 верасня 1941 да 27 студзеня 1944 г. 18 студзеня 1943 года было праврана блакаднае калыце. «Век» блакады — 872 дні... Пра пакуты, гібель людзей, увесь драматызм падзей у горадзе на Неве ў ваенны час напісана велізарная бібліятэка. Да стварэння яе спрычыніўся — супольна з класікам рускай літаратуры, пісьменнікам-франтавіком Даніілам Граніным — і наш Алесь Адамовіч. Іх «Блакадная кніга» — вечны помнік блакадзе і ленінградцам-блакаднікам!..

На першай старонцы паштоўкі: «ПОЧТОВАЯ КАРТОЧКА. CARTE POSTALE» Ніжэй: «Куда...» Т ад рукі — вялікімі літарамі: «Ленінград». Яшчэ ніжэй: «Кому...» Ізноў ад рукі: «Петраградская Сторона Гатчинская ул., д. 7, кв. 10, Андрею Ивановичу Таран». Зусім унізе адным радком: «Д. И. Митрохин Каз ССР Алма-Ата Просп. Фурманова 115 кв. 12».

На другім баку — тэкст: «15-II-1943 Дарагі Андрэй Іванавіч, атрымаў Вашу паштоўку ад 18-га студзеня. Гэты радасны, слаўны дзень ніколі не забудзецца, як светлы прапраў у нашу прыгожую будучыню; я ў думках быў з Вамі. Радзі і таму, што мае лісты даходзяць і Вы на іх мне адразу ж адказваеце.

Я ўпэўнены, што цяпер у Вас усё пойдзе лепей і лепей. І Вы зможаце адлячыць і супакоіцца ад усяго горкага перажытога. Як здароўе Марыі Мікітаўны, ці добра яна пераносіць зіму? Шлю М.М. самыя сяброўскія пажаданні. Тут стаіць суровая

зіма. Паліва няма, электрычнасць выключана, паравое ацяпленне не дзейнічае. Але мы стараемся пры ўсіх пакутах не губляць бадзёрнасці. Спадзяёмся дажыць да цёплых дзён і прыняцца за працу. Моцна цісну Вашу руку. Д. Мітрохін».

Слоў ніжамат. Але і кароткай паштоўкай многае сказана. Праз дзесяцігодзі пасля пакутлівых выпрабаванняў цана гэтым словам становіцца яшчэ болей зразумелай...

Паштоўка з блакаднага Ленінграда

Крыху — пра таварышаў па ліставанні... З Казахстана, з эвакуацыі, сваіму таварышу па супольнай працы ў выяўленчым мастацтве пісаў Дзмітрый Іванавіч Мітрохін (1883—1973), графік, ілюстратар кніг, майстар станкавай граўры, афорта, літаграфіі. Яшчэ ў 1908 годзе да ўдзелу ў выстаўцы «Свет мастацтва» ён быў запрошаны славуцімі Аляксандрам Бенуа і Канстанцінам Сомавым. У 1932—1939 гг. Мітрохін узначальваў графічную секцыю Ленінградскага Саюза мастакоў. У 1941 годзе (а было яму 58 гадоў) уступіў у народнае апалячэнне. У 1942 годзе мастак быў эвакуіраваны ў Алма-Ату. З 1944 года Дзмітрый Іванавіч жыў ужо ў Маскве. Мітрохін праілюстраванаў мноства кніг і часопісаў самых розных выдавецтваў. Сярод іх — творы Марыны Цвятаевай, Эдгара По, Віктара Гюго, Арыстафана, Анры Барбюса... Пра мастака яшчэ ў 1921 годзе выйшла

кніга Усевалада Воінава «Кніжныя знакі Д. І. Мітрохіна».

Інфармацыі пра мастака-жывапісца Андрэя Іванавіча Тарана (1886—1967) не так і шмат. Закончыў у 1906 годзе Пензенскае мастацкае вучылішча. У 1909—1912 гг. займаўся ў прыватнай акадэміі ў Парыжы. У 1911—1914 гг. у Парыжы працягваў авалодаць майстэрствам мастака наш Марк Шагал. Мо дзе і перасякаліся Шагал і Таран?..

У 1921 годзе Таран — загадчык Музея культуры жывапісу ў Петраградзе, прафесар манументальнай майстэрні Мастацка-дэкарацыйнага інстытута ў Петраградзе. У 1923—1940-м — прафесар Кіеўскага мастацкага інстытута. У 1940 годзе вярнуўся ў Ленінград. Два таленавіты, сталага веку, чалавекі, дзве асобы, якія, пэўна, і ў вайну захаўвалі сваё дадзенае Богам мастацкае правдывзначэнне... Ім было няпроста яшчэ і па прычыне таго, што ў нечым талент павінен, абавязаны быць працяліца. І гшчасце, што ў іх была магчымасць дзліцца паміж сабой думкамі, суперажываць адзін аднаму. Пра што і сведчыць старая, рукамі зробленая паштоўка. У ёй — дыханае эвакуацыйнік Алма-Аты, якая дала прытулак і нашым беларусам, дзіцячаму пісьменніку Янку Маўру, і блакаднага Ленінграда...

Кастусь ЛЕШНІЦА

МЛЫН НАВІН

Уфіліяле Бярозаўскага гісторыка-краязнаўчага музея «Галерэя мастацтваў» дзейнічае пастаянная экспазіцыя «Вытокі літаратурнага майстэрства». Экскурс у літаратурную Бярозаўшчыну ахоплівае дванадзіць стэндаў, на якіх прадстаўлены кнігі, часопісы, тэатральныя афішы, фотаздымкі, рукапісы, асабістыя рэчы пісьменнікаў. Калі б была складзена літаратурная карта Бярозаўскага краю, яна запоўнілася б дзясяткамі імён, для каго пісьменніцтва стала жыццёвай абранасцю. Ніна Маіш, Алесь Разанаў, Анатоль Казловіч, Мікола Арахоўскі, Васіль Сахарчук, Раіса Баравікова, Віктар Супрунчук, Зінаіда Дудзюк, Міхал Шыманскі — вядомыя сёння беларускія літаратары, лаўрэаты прэстыжных прэмій, іх творы перакадаюцца на розныя мовы свету. Вытокам іх літаратурнай дзейнасці сталі родныя мясціны і іх непаўторная прыгажосць. А яшчэ — творчасць літаратурнае аб'яднанне «Крыніца», створанае ў 1967 годзе пры рэдакцыі газеты «Маяк коммунизма», актыўнымі ўдзельнікамі якога яны былі.

Раіса СТРОК

Канцэрт народнай харавой капэлы БДУ ўладзіўся ў Ліцэі БДУ. У склад калектыву ўваходзяць студэнты, аспіранты, выпускнікі ўніверсітэта і іншых ВНУ. Мастацкія кіравнікі і дырыжоры — Вольга і Аляксандр Мінянковы. Канцэрт — першае сольнае выступленне капэлы за тры апошнія гады, бо пандэмія прымушала выступаць у асноўным у анлайн-фармаце. У праграму былі ўключаны найлепшыя творы капэлы за апошні час. Гэта стылізацыя народнай песні, сучаснай беларускай і замежнай музыкі, аўтарскай творы Вольгі Мінянковай. Вялікую ўвагу гледачоў прыцягнуў спеў «Hallelujah». Прагучалі знакімітыя беларускія песні «Купалінка», «Нёман», «Бываіце здаровы». А такія кампазіцыі, як «Кольбелыня для ангела» і «To an Artist», выконваліся разам са скрыпкай. Калектыву заснаваны ў 1946 годзе, а ў 1959-м атрымаў званне «Народны». Капэла ўдзельнічала ў міжнародных харавых фестывалях у Мінску, Таліне, Вене. З вялікім поспехам праходзілі канцэрты ў Сербіі, Францыі, Італіі. З 2006 года калектыв з'яўляецца адным з заснавальнікаў Міжнароднага студэнцкага харавога фестывалю «Папараць-кветка» ў Мінску.

Алесь ДАВІДОВІЧ

Чарговае пасяджэнне аматарскага аб'яднання «Ліра», дзе прэзентавалі зборнік вершаў Генадзя Нічыпары «Успаміны, успаміны...», адбылося ў Зэльвенскай раённай бібліятэцы. Творца нарадзіўся на Зэльвеншчыне. Хаця большую частку жыцця жыў за межамі Беларусі, праз усё жыццё пранёс любоў да радзімы, што і перадае ў вершах. Асабліва крапае тое, што амаль усё свае творы Генадзь піша на роднай мове. Прэзентацыя атрымалася незвычайнай. Калі раней на такіх мерапрыемствах прысутнічаў сам аўтар, то гэтым разам герой сустрачы знаходзіўся далёка ад Зэльвы. Але для аматараў паэзіі — не перашкода: яны з задавальненнем чыталі ўпадобаныя вершы аўтара, а жыхары яго роднай вёскі Бібікі дзяліліся з прысутнымі ўспамінамі аб сваім земляку. Прынамсі, Аліна Сіцько паведала, што Генадзь Нічыпар і цяпер не губляе сувязі з малой радзімай.

Вольга КАМЯКЕВІЧ

Вечар памяці паэтэсы Вольгі Аляшкевіч адбыўся ў сярэдняй школе № 1 г. Луніна. На жаль, рана завяршыўся зямлі шлях «залатога» выпускніцы 1994 года, якая для сучаснікаў з'яўляецца прыкладам пераададлення фізічных пакут, імкнення да ведаў, захаплення творчасцю, сілы духу і любові да ўсяго жывога. Многія творцы высока канілі вершы Вольгі, а Нацыянальная бібліятэка Беларусі набыла дзесяць ёе зборнікаў. Імпрэзу адкрыла журналіст і краязнаўца Таццяна Канапанька. Пра кароткае, але яркае жыццё дачкі распавяла маці паэтэсы Галіна Аляшкевіч, якая выказала словы ўдзячнасці прагераю Сяргею Крышталю, дзякуючы якому Вольга прыйшла да Бога. Вершы паэтэсы прачыталі Варвара Крыштал, Насця Гнядзько, Алесь Вячорка, Наталія Пішчупіна, Марыя Гарагаль ды іншыя. Лакаматыйнае дэло Лунінец, дзе ў свой час працавалі дзед і бацька Вольгі, заснавала Дыпломнае аб'яднанне паэтэсы, які штогод уручаецца аўтарам вершаў краязнаўчай тэматыкі.

Вольга КАПУСЦІЧ

«Свята свят»: гісторыя назвы

Вялікдзень, Вяліканне, Вялічка, Вельканец, Пасха — так па-рознаму называлі адно з найважнейшых гадавых свят у розных кутках Беларусі. Напярэдадні Вялікадзя ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры прайшоў адмысловы канцэрт-лекцыя Патрыцыі Свіцінай. Патрыцыя — фалькларыст, выпускніца Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў па спецыялізацыі «Этнафоназнаўства».

Падчас імпрэзы госці даведаліся шмат цікавага пра традыцыі святкавання яшчэ з дахрысціянскіх часоў.

— Першапачаткова гэта было вялікае свята веснавога раўнадзенства, яго распачынала палывая работы і разам з імі новы земляробчы год, — адзначыла Патрыцыя на пачатку лекцыі. — З надыходам хрысціянства да Вялікадзя было прымеркавана галоўнае хрысціянскае свята — Уаскрэсенне Хрыстова. Разам з гэтай падзеяй велікодная абраднасць займала пэўныя змены, адпаведна, у ёй злучыліся язычніцкі і хрысціянскі светапогляды. Належыць свята да рухавых, прыпадае на адзрак часу з 4 красавіка да 8 мая — на нядзелю пасля поўны да днём веснавога раўнадзенства, 21 сакавіка.

Надрыхтоўка пачыналася яшчэ з вербнай нядзелі. Захаваліся на нашых землях і свае ўнікальныя традыцыі, напрыклад, выраб гродзенскіх велікодных вербаў (дэкарыраванне вербных галінак).

Напярэдадні Вялікадзя беларусы старанна рыхтаваліся да свята: прыбіралі двор і хату, мыліся ў лазні, трымалі строгі пост. У суботу ў чырвоным куце вешалі на абразы свежыя набожнікі, а на вокны — чыстыя фіранкі. Катавалі святочныя стравы, сярод якіх павінны былі быць каўбасы, смажанае мяса і іншая тлустая смакацэня, і, вядома, фарбавалі яйкі. Будучы сімвалам Вялікадзя як хрысціянскай традыцыі, чырвоныя яйкі нібыта нагадваюць аб тым, што наша новае жыццё здабыта праз кроў распятага Ісуса. А з пункту гледжання язычнікага, у яйках адлюстраваны рысы старажытнага міфалагічнага ўяўлення аб узнікненні Свету, жыцця.

Яйкі фарбаваліся ў адвары шалупіныя цыбулі для атрымання чырвонага колеру, у валожкавым адвары — жоўтага, у адвары сена ці амяля, каб атрымаць зялёны. Нацыянальнай беларускай традыцыі характэрны таксама яйкі-малванкі і яйкі-пісанкі. Традыцыі распісу велікодных як у пасёлку Сапоцкін занесена ў Спіс нематэрыяльнай культурнай спадчыны Беларусі.

Была магчымасць распісаць святочнае яйка з пап'е-машэ і ў гэтай музеі: пры дапамозе адмысловых трафарэтаў кожны мог намаляваць гтушачку, кветку ці арнамент.

На першы дзень Вялікадзя, у нядзелю, на тэрыторыі Беларусі была пашырана традыцыя валачобнага абыходу двароў.

Выступае гурт «Зарачанка».

Гэты абрад вядомы пераважна на Падняпроўі і Панямонні, Цэнтральнай Беларусі і Падзвінні.

Назва абраду паходзіць ад дзеяслова «валачыць», «валачыцца» ў значэнні ісці, брысці, хістацца. Валачобны абыход выконваў тую ж ролю, што і калядоўшчыкаў: паяднана род і вясковую абшчыну, пажадаць дабрабыту, плёну ў працы, прыплову ў статку, шчаслівае долі, фізічнай моцы і здароўя.

Першапачаткова гурт складаўся толькі з мужчын адной узроставай катэгорыі, у больш позні час з'явіліся і змяшаны. Валачобнікі пачыналі абыход надвячоркам, не мінаючы ніводнага двара. У народзе лічылася, што іх прыход спрыяў багатаму ураджаю, дабрабыту ў сям'і.

Удзельнікі гурта падзяляліся абавязкова на некалькі роляў. Галоўным быў пачынальнік, а астатнія — «падхвартнічкі» і спявалі толькі рэфрэны песень. Амаль паўсюдна ў гурце прысутнічалі музыкі (скрыпка, дуда, бубен), а адзін ці двое з удзельнікаў насілі атрыманыя дары.

У велікодных песнях ёсць дакладна акрэсленая структура: зачын і рэфрэн. Мелодыя рэфрэну заўсёды аднолькавая, а зачын можа вар'іравацца па жададні пачынальніка.

Рэфрэну існавала вялікая колькасць, больш старажытныя з іх, напрыклад: «ясна-красна на ўвесь свет!», «жаркае сонца ў аконца», «зялёны явар, зялёны», «зялёны явар, дуброва». Пазней з'явіліся рэфрэны, якія адпавядаюць хрысціянскаму светапогляду «Хрыстос васкрос, сын Божы». Велікодныя песні падзяляюцца ў залежнасці ад таго, каму прывячаюцца віншаванні: гаспадару і гаспадыні, дзяткучыне, хлопцу, бабы. Усё гэта яны пачулі падчас выступлення Патрыцыі.

Пасля гэтага цікавага расповеду гэсцей імпрэзы чакаў спеўны майстар-клас. Разам з Патрыцыяй Свіцінай гледачы літаральна за некалькі хвілін развучылі і заспявалі велікодныя песні, стаўшы сапраўднымі «падхвартнічкі». Музейную залу напоўнілі гукі дуды і бубна — гурт «Зарачанка». Шчодр адрывы гаспадару і гэсцей зычэннямі дабрабыту і радасці, валачобнікі атрымалі святочныя дары, а ўсе удзельнікі імпрэзы — выдатны настрой.

Валыціна КАРОТКІНА
Фота Алены СЯМАШКІ

Простыя рэчы

Больш, чым словы

Сённяшняя размова з ноткамі настальгіі — пра музыку, сцэну, песні. Як гэта — быць аб'ектам увагі шматлікай публікі, задавальняць яе духоўныя і ментальныя запыты, генэрыраваць ідэі, згадвае паэт, публіцыст Дзмітрый Радзівончык.

— Дзмітрый, раскажыце пра ваша музычнае мінулае, шлях да лідара рок-гурта. Што спрыяла такому захапленню, чаму вы сталі менавіта рок-спеваком? — Гэтая цяга да творчасці жыве ўва мне з дзяцінства. Напэўна, не абышлося без генетыкі. Мой бацька таксама амаль на ўсіх фота з гармонікам у руках, быў актыўным удзельнікам мастацкай самадзейнасці.

Маё амплуа ў калектыве — саліст-фронтмен. Без прэтэнзій на лідарства. Хоць дадзеная пазыцыя патрабуе максімум харызмы і артыстычнасці. І нават наяўнасць музычных здольнасцей тут на другім месцы.

Я пісаў тэксты песень для некалькіх гродзенскіх гуртоў. Аднойчы стала зразумела, што правільна, выразна праартыкулаваць іх здольны толькі аўтар. Таму ў 1991 годзе ў калектыве, які атрымаў назву «Wake Up» («Прачніся»), я заняў месца калі мікрафона. Атрымалася пераканаўча, і захапленне расцягнулася на ўсё жыццё.

— Якія песні вы спявалі?

— Гэта была цяжкая музыка. У той жа час не пазбаўленая меладызму, вельмі багатая ў сэнсе эмоцый, вобразаў, асацыяцый. Кампазіцый аўтарскія. Музыку для маіх тэкстаў ствараў таленавіты гітарыст Андрэй Абрамаў. Тэмы для песень паказвала жыццё. Але і мае асабістыя захапленні філасофіяй у іх можна заўважыць. Галоўнае — вечны каштоўнасць ва ўмовах зменлага свету.

— Вось вы спяваеце, нейкія энергіі праз вас шукаюць выйсце, гучаць апладысменты. Ці сапраўды існуе так званая зорная хвароба?

— Прайшлі дзесяцігоддзі з той пары. Але нават цяпер, калі выходжу на сцэну, адчуваю адказнасць: ты абавязаны здзіўляць, захапляць, прапаноўваць нешта такое, чаго пазбаўлены людзі, гатовыя цябе слухаць. Неабходна, каб тваё з'яўленне на сцэне было

апраўдана. Сцэна — сакральнае месца. Калі ўзышоў на яе, проста мусіш узабагаціць наваколны свет чымсьці новым і каштоўным.

Зорная хвароба... О, гэта і цяпер буда многіх творчых людзей. У маладосці было прасцей. Зазнаўся — атрымаеш «лоб».

— Як і дзе адбываліся рэпетыцыі, якая была атмасфера?

— Базы для рэпетыцый знаходзіліся ў навучальных установах, на прамысловых прадпрыемствах... Памятаю, як побач з маёй мікрафоннай стойкай знаходзілася цыркулярная піла і велзарная куча пілавіння. Тым не менш атмасфера вельмі спрыяла творчасці. Мы былі маладыя і аднолькавыя ў памкненнях, жылі ў сваім маленькім свеце, дзе ўсім было вельмі камфортна.

90-я сталі часам сур'ёзных палітычных і эканамічных выпрабаванняў. А для самадзейнай рок-музыкі гэта быў час росквіту. Нам вельмі дапамагалі камсамольцы: праводзілі ў Гродне шматдзённыя рок-фестывалі, запрашалі калектывы з блізкага і далёкага замежжа. І мы паспелі сказаць сваё слова: запісаў некалькі альбомаў, выступалі дома і за мяжой, у горадзе і па раёнах.

Узв'язаны, што менавіта захапленне творчасцю дапамагала нам перажываць цяжкасці. Не было інтэрнэту, але ўсё ж мы адчувалі сваю інтэграванасць у культуру ўсяго свету і гэтым натхняліся. Азіным «гаджэтам» быў магнітафон...

— Калі на працягу некалькіх гадоў ідэя рок-гурта збірала разам людзей і яны рабілі нешта агульнае, значыць, праз іх шукалі выйсце творчых сілы. Цяпер, калі рок-гурта не існуе, у што сублімавалася тое, што вас злучала?

— Сумесная творчасць перарасла ў моцнае сяброўства. Хлопцы і сёння займаюцца музыкой, сталі ўдзельнікамі розных праектаў, эксперыментуюць са стылямі, хтосьці спрабуе падпрацаваць музыкантам... Я пайшоў далей за ўсіх — у літаратуру, фактычна вярнуўся ў зыходную кропку. Але нешта важнае засталася. Непрыкметна для сябе імкнуся знайсці гармонію ва ўсім: у чалавечых адносінах, у гучанні слоў, у іх спалучэнні са справамі... Нездарма ў рускім прычытанні паняцце «рок» — не толькі мастацтва, але і лёс.

Дзмітрый Радзівончык — саліст гурта «Wake Up».

зваротная сувязь

Ігнатаў рубез

У нядзелю і чацвер увазе слухачоў канала «Культура» Беларускага радыё — праект пісьменніка Навума Гальпяровіча «Развагі пра літаратуру». У рамках блока ранішніх праграм «У рытме дня» выходзяць праекты «Адным штрыхом» з вершамі і мініяцюрамі беларускіх аўтараў, а таксама «Ранішні серыял» са старонкамі твора Людмілы Рублеўскай «Золата забытых магіл».

Праграма «Літаратурная анталогія» прапануе апавесць Васіля Быкава «Пайсіці і не вярнуцца». У «Радыёбібліятэцы» да 4 мая гучыць твор Пятра Васючэнкі «Дванаццаць подзвігаў Геракла», пасля — раман Эрыха Марыі Рэмарка «Трыумфальная арка». У праекце «Літаратурныя гісторыі» ў вяршэні эфіры выхадных слухачоў чакаюць апавяданні.

Для аматараў паэзіі ў суботу — праект «Слухаем класіка» (да 140-годдзя з дня нараджэння Янкі Купалы). У нядзелю — вершы юбіляра года Якуба Коласа. Змест перадачы «Радыётэатр плюс» у выхадныя складаецца дзве часткі радыёверсіі спектакля «Ігнатаў рубез» паводле Васіля Ткачова (да гадавіны чарнобыльскай катастрофы).

Юным прыхільнікам мастацкага вышчання канал «Культура» прапануе ў суботу і нядзелю «Дзіцячы радыётэатр» з пастаноўкамі з фондаў.

Публіцыстычны суботні праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі і навінкамі беларускіх выдавецтваў, а таксама са зместам свежэга нумара штотыднёвіка «ЛіМ».

У нядзелю і сераду ў радыёверсіі тэлеперадачы Навума Гальпяровіча «Суразмоўцы» гэтым разам гутарка з доктарам філалагічных навук, прафесарам Таццянай Рамза.

У праграме магчымы змены. Расклад перадач канала «Культура» даступны на сайце www.radiokultura.by і ў сацыяльных сетках.

Мінскае гарадское аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі запрашае:

4 мая — у Цэнтральную дзіцячую бібліятэку (вул. газеты «Правда», 20) на творчую сустрэчу з Міхасём Пазняковым, прысвечаную Дню Перамогі (10.30).

4 мая — на спектакль Мінскага гарадскога тэатра паэзіі «Вялікая Перамозе верныя», які адбудзецца ў г. Маладзечне (Клуб маладзечанскіх энергасетак) (15.00).

5 мая — на творчую сустрэчу з паэтам Андрэем Душачкіным у публічную бібліятэку № 21 (вул. Слабадская, 63) (14.30).

30 красавіка — 100 гадоў з дня нараджэння Вітольда Грачынскага (1922—1993), беларускага і расійскага акцёра, заслужанага артыста БССР.

30 красавіка 60 гадовы юбілей святаку Іван Маркаў, скульптар.

30 красавіка 60-годдзе адзначае Віктар Мінько, скульптар.

1 мая — 90 гадоў з дня нараджэння Пятра Карначы (1932—1995), беларускага мастацтвазнаўца, мастака.

1 мая — 90 гадоў з дня нараджэння Генадзя Кляўко (1932—1979), паэта.

1 мая 60-годдзе адзначае Аляксандр Літвіноўскі, кампазітар.

1 мая 50 гадовы юбілей святаку Алена Нарыжняна, гісторык, культуролаг.

1 мая 60 гадоў спаўняецца Анатолю Міроненку, члену СПБ.

2 мая — 125 гадоў з дня нараджэння Андрэя Капуцкага (1897—1934), празаіка, паэта, дзеяча заходнебеларускага рэвалюцыйнага руху.

2 мая — 95 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Кудрэвіча (1927—2003), акцёра, заслужанага артыста БССР.

2 мая 60-годдзе адзначае Юлія Ляшко, кінасцэнарый, журналіст.

3 мая — 145 гадоў з дня нараджэння Антона Грыневіча (1877—1937), збіральніка і папулярызатара беларускага музычнага фальклору, выдаўца.

3 мая — 115 гадоў з дня нараджэння Наталлі Вішнеўскай (1907—1989), паэтэсы.

3 мая 85-годдзе адзначае Ала Лявонава, мастацтвазнаўца.

3 мая 75 гадоў святаку Ніна Казлова, заслужаная артыстка БССР.

4 мая — 90 гадоў з дня нараджэння Міколы Прашковіча (1932—1983), літаратуразнаўца, крытыка, перакладчыка.

5 мая — 105 гадоў з дня нараджэння Юрыя Багушэвіча (1917—1983), пісьменніка, перакладчыка, драматурга.

5 мая — 105 гадоў з дня нараджэння Антаніны Каменскай (1917—2002), актрысы, заслужанай артысткі БССР.

5 мая — 100 гадоў з дня нараджэння Георгія Глушчанкі (1922—1994), музыказнаўца, заслужанага работніка вышэйшай школы БССР.

5 мая — 90 гадоў з дня нараджэння Ігара Рэмшэўскага (1932—1999), кінааператара.

5 мая — 85 гадоў з дня нараджэння Віталія Нікалаева (1937—1983), кінааператара.

Календар падрыхтаваны БДАМЛМ

Саюз пісьменнікаў Беларусі і Мінскае гарадское аддзяленне СПБ выказваюць шчырыя спачуванні пісьменніку Анатолю Мікалаевічу Эзэву за прычыны напатакушага яго вялікага гора — смерці БАЦЬКІ.

Выходзіць з 1932 года

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная калегія:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзясні Барсук
Віктар Гардзеі

Уладзімір Гіламедаў
Вольга Далзімава
Жана Запарытка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крайдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Віцаслаў Нікіфары
Мікалай Чарніц
Іван Чарота
Іван Шэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарова, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
намеснік галоўнага рэдактара — 319-79-85, 224-66-74
адказны сакратар — 377-99-73
аддзел крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98
аддзел прозы і паэзіі — 317-20-98

аддзел мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень у пятніцу.

Падпісны індекс:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі сродку масавай інфармацыі № 7 ад 10.12.2012, выданае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"». Дырэктар — галоўны рэдактар Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ
Нумар падпісаны ў друк 28.04.2022 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 681

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэксы 220013
Заказ — 988
D 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
M 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рупікасі прымаюцца толькі ў электронным выглядзе (праграма Microsoft Word), не вяртаюцца і не рэцэнзуюцца.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннем аўтараў публікацыі.
Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

ISSN 0024-4686

